

AWN

AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN

JAAERVERSLAG 2015

INHOUDSOPGAVE

4.	Voorwoord	Marijke Pennings
5.	Verslag van de secretaris	Leo ten Hag
9.	Schervenavond, September, een kort verslag	Marijke Hendriks
12.	Een nieuwe interpretatie van een oude kelder op het Kelfkensbos	Arjan den Braven
17.	Jaarverslag Werkgroep Archeologie Cuijk	Jenny Berendes en Ton van der Zanden
25.	Opening Museum De Ammoniet van Arjen de Haan	
26.	Uit het archief..... Besmet(en) met het gevaarlijke archeologievirus.	Leo ten Hag
31.	Market Garden als medische operatie. Metaal met een verhaal deel 2	Mike den Hartog
39.	Een vuursteen artefact	Rob de Loos
40.	Weer in het veld met Glenn Tak	Dick Roetman
41.	Een eenzame waterput in Watermeerwyk	Peter Seinen
42.	Bemmel	Henk Stuij
43.	Onbekend stempel van het Tiende Legioen uit Bemmel	Jan Thijsen

VOORWOORD

Marijke Pennings, voorzitter

Vorig jaar sprak ik op deze plaats het vertrouwen uit dat 2015 een even bruisend verenigingsjaar zou worden als 2014. En inderdaad: de vele bijdragen over tal van uiteenlopende voorwerpen en onderwerpen in dit Jaarverslag 2015 zijn het bewijs dat mijn vertrouwen terecht is geweest.

Het afgelopen jaar was het op onze wekelijkse clubavond weer een levendige boel, met veel enthousiaste leden. Er werd hard gewerkt aan het splitsen en plakken van de vele vondsten van de opgraving van 1996/97 aan het Kelfkensbos rond het Valkhof.

Op deze avonden moeten wij helaas de aanwezigheid van ons erelid Wim Tuijn missen. In 2015 hebben wij van Wim, oprichter en jarenlang voorzitter van onze Afdeling en voor velen een leermeester, afscheid moeten nemen.

Het afgelopen jaar hebben veel van onze leden mogen assisteren bij verschillende opgravingen. In het Verslag van de secretaris vindt u een beknopt overzicht hiervan. Voor sfeerimpressies van de diverse opgravingslocaties verwijs ik graag naar onze vernieuwde website.

Dit is ook het laatste voorwoordje van mij als voorzitter. Ik ga het bestuur na 12 jaar verlaten. Ik heb met veel plezier de taak van bestuurslid en voorzitter op me genomen. Ik bedank hierbij alle leden en medebestuurders die mij bij deze taak geholpen hebben. Ik blijf natuurlijk archeologisch actief met vrijwilligerstaken, waar ik nu nog meer tijd voor vrij kan maken. Dank aan allen die een bijdrage geleverd hebben aan het jaarverslag en veel plezier bij het lezen over alle activiteiten in 2015!

VERSLAG VAN DE SECRETARIS

Leo ten Hag

Deelname aan archeologische werkzaamheden

In 2015 kregen onze leden verschillende mogelijkheden aangeboden om deel te nemen aan opgravingen binnen en een enkele keer ook buiten ons werkgebied. Samen met het Bureau Archeologie en Monumentenzorg van de gemeente Nijmegen (BAMN; het heet nu Bureau Leefomgevingskwaliteit, maar we hanteren hier nog maar even de oude vertrouwde naam) namen twee van onze leden deel aan een opgraving aan de Weurtse weg. In de maanden januari/februari en in april werd de assistentie van de AWN daar gevraagd.

In de maanden mei en juni konden, wederom met BAMN, negen AWN'ers helpen bij een opgraving aan de Steltsestraat in Lent. Afbeeldingen 2 en 3 zijn maar een klein deel van de sfeerbeelden die van deze opgraving op onze site zijn te zien. Van de opgraving van een waterput kunt u daar ook een door AWN-lid Jan Jansen gemaakte videofilm bekijken

Afb 1 – In beschermende kleding in actie aan de Weurtseweg.
Foto: kraanmachinist Koen Spanjaard

Afb 2 – Schafstijd voor de opgravingsploeg. Foto: Aad Hendriks

Afb 3 – Een hondenskelet. Foto: Aad Hendriks

Samen met ADC zijn zeven van onze leden behulpzaam geweest bij een opgraving op een bouwterrein in de 'Cuijkse tuinen'. In het verslag van de Werkgroep Archeologie Cuijk leest u meer over deze opgraving (zie pagina 22).

Een tweetal, voor velen van ons oude bekenden, heeft Archeomedia geassisteerd in Voorschoten. Een verslag daarvan is elders in dit Jaarverslag opgenomen.

In de maanden september en oktober heeft BAMN een opgraving verricht aan de Lange Baan, achter de Bastei (misschien beter bekend onder de naam Stratemakerstoren). Samen met AWN'ers werden hier onder andere oude muurresten en een beerkelder blootgelegd.

Ongeveer in dezelfde periode werd er onder leiding van archeologen van VU-hbs gegraven in Oostflank Wijchen, gelegen tussen het centrum en het Wijchens meer. Er werd vooral veel prehistorisch aardewerk gevonden.

Het jaar 2015 werd afgesloten met een opgraving in Zaltbommel, de Wildeman, waar samen met het ADC werd gegraven naar (vermoedelijk) een Romeinse nederzetting en grafveld.

Afb 4 – Doorkijkje Lange Baan. Foto: Ben Teubner

Afb 5 – Trappartij van kelder in mogelijk laat-Middeleeuws pand. Foto: Ben Teubner

Afb 6 – Vanwege de sterk zandhoudende bodem werd in de Oostflank Wijchen gebruik gemaakt van deze zeefinstallatie. Foto: Jan Jansen

Verschillende archeologische bureaus hebben ons ten behoeve van een bureau-onderzoek om informatie gevraagd over mogelijke vondsten door de AWN welke niet in Archis geregistreerd staan. Econsultancy wilde van ons weten of er bij ons vondsten bekend waren op de locaties Kerkdijk te Ooij, plangebied Waterberging in Doornenburg, de Pieckelaan in Beuningen, de Vordingstraat in Ewijk en het plangebied Vlakberging in Homoet, gemeente Overbetuwe.

ADC vroeg ons om gegevens over de Klompenwaard in Doornenburg. BAAC heeft onderzoek gedaan aan de Rijksweg-Zuid 41 in Elst en was geïnteresseerd in mogelijke door AWN leden gedane vondsten in dit gebied. RAAP ten slotte benaderde ons met de vraag of wij aanvullende informatie konden geven over een tracé langs de Wilhelminastraat, Van Halstraat, Schoolstraat en Burchtgraafstraat in Gendt. Naspeuring in onze jaarverslagen (nu alle digitaal te raadplegen) leerde dat ons over geen van bovenstaande locaties vondsten of andere gegevens bekend zijn.

Onder leiding van Arjan den Braven ging in 2015 een grote groep AWN'ers aan de slag met het sorteren, determineren, puzzelen en plakken van de vondsten uit de opgraving op het Kelfkensbos (1996-1998). Zie verder hierover elders in dit Jaarverslag.

Lezingen en excursies

Zijn de 'aardwerken' tussen Berg en Dal en Nijmegen nu wel of geen onderdeel van een Romeins aquaduct? Deskundige op het gebied van aquaducten Paul Kessener liet zijn visie hierover horen tijdens de eerste lezing van 2015. Op 8 maart was hij ook onze gids bij de excursie 'De Waterloop': een wandeltocht van circa vijf uur langs deze aardwerken.

Zoals gebruikelijk was er na afloop van de jaarlijkse Afdelingsledenvergadering een lezing, deze keer verzorgd door Arjan den Braven over het project Kelfkensbos. Voor de lezing van 19 mei vonden wij Dr. Norbert Zieling (Abteilungsleiter Bodendenkmalpflege van LVR-Archäologischer Park Xanten) bereid om te spreken over 'Die Colonia Ulpia Traiana und der LVR-Archäologischer Park Xanten – Konzept und Realisation zum Schutz eines einzigartigen Bodendenkmals'. Zijn verhaal vormde een gedegen voorbereiding op de excursie (zaterdag 20 juni) naar dit unieke archeologische park. De laatste lezing van 2015 werd gegeven door Femke de Roode, senior archeoloog van de gemeente Nijmegen, met als onderwerp de ontwikkeling van de stadsverdediging van Nijmegen. Zij gaf ons inzicht in de eerste resultaten van de opgraving aan de Lange Baan en in de Bastei.

Publieksactiviteiten

Zoals gebruikelijk de afgelopen jaren is de AWN Afdeling Nijmegen bij evenementen aanwezig met een stand. Dit jaar lieten wij de bezoekers van het Gebroeders van Limburgfestival kennis maken met de activiteiten van de AWN.

In het vorige jaarverslag hebt u kunnen lezen over het onderzoek (en de opschudding daaromtrent) in de Overasseltse en Hatertse Vennen. De vondsten die hier zijn gedaan hebben een plaats gekregen in de tentoonstelling 'Veelzijdige Vennen. Archeologie, natuur en recreatie in de Overasseltse en Hatertse Vennen' in Museum Kasteel Wijchen. Onze Afdeling is actief betrokken geweest bij het inrichten van deze tentoonstelling.

Namens onze Afdeling heeft Marijke Pennings deelgenomen aan bijeenkomsten, die in 2016 moeten leiden tot de inrichting van een zogeheten ArcheoHotspot. In Amsterdam, Eindhoven en Utrecht bestaat deze al en binnenkort zal Nijmegen zich daar bij voegen. Het is een gezamenlijk project van de provincie Gelderland, de gemeente Nijmegen, de Radbouduniversiteit, Museum Het Valkhof en dus ook de AWN Nijmegen e.o.. Het doel van de ArcheoHotspot is om archeologie voor een breed publiek toegankelijk te maken.

Activiteiten van het bestuur

Het Afdelingsbestuur kwam in 2015 vijfmaal in vergadering bijeen: op 21 januari, 25 maart, 24 juni, 2 september en 4 november. Er werden acht Nieuwsbrieven verzonden waarin AWN leden op de hoogte werden gehouden van (te organiseren) lezingen, excursies, etc. Namens het bestuur namen Marijke Pennings en Leo ten Hag deel aan het ochtendprogramma van de Algemene Ledenvergadering. In de Hof van Rhenen waren zij op 11 april 2015 onder andere getuige van het uitreiken van de Bronzen Legpenning aan Fré Spijk (Afdeling IJsseldelta-Vechtstreek).

Op 7 november 2015 togen Marijke Pennings en Miriam de Groot naar Amersfoort (RCE-gebouw) om aldaar deel te nemen aan de Afgevaardigdendag. Ter sprake kwam op deze dag onder andere de in 2016 van kracht wordende Erfgoedwet en de betekenis daarvan voor de amateur-archeologie. Tevens was er aandacht voor de door de RCE uitgebrachte brochure 'De kracht van vrijwilligers'. Samenwerking van gemeenten en vrijwilligers in de archeologie'. Marijke Pennings en Leo ten Hag namen op uitnodiging van de gemeente Nijmegen deel aan de expertmeeting

'Verleden verbeeld'. Samen met andere cultuurhistorische organisaties werden op deze avond ideeën verzameld over hoe het verleden van Nijmegen gevisualiseerd kan worden. In het stadhuis van Nijmegen kwam op 29 september een aantal organisaties bijeen om de gedachten te laten gaan over een eventueel op te richten 'Romeinennetwerk'. Met een delegatie van vier bestuursleden (Harry Brink, Miriam de Groot, Leo ten Hag en Marijke Pennings) was de AWN Afdeling hierbij aanwezig. Zij hebben laten weten de oprichting van een dergelijk netwerk te ondersteunen, maar het moet geen praatgroepje worden: 'De nadruk moet liggen op 'doen' en 'maken'.

Op 7 april vond de jaarlijkse Afdelingsledenvergadering plaats. Volgens de statuten moest Leo ten Hag aftreden. Hij stelde zich voor een nieuwe termijn beschikbaar en werd door de aanwezige leden unaniem herkozen.

Zoals gebruikelijk de laatste jaren vond tijdens deze vergadering de uitreiking van de Wim Tuijnfibula plaats. De keuze viel dit jaar op Harry van Enckevort. Met name zijn grote kennis van zaken (een 'wandeloende encyclopedie') en de bereidheid deze op een enthousiaste en toegankelijke wijze met de AWN leden te delen had het bestuur doen besluiten hem dit keer de fibula uit te reiken.

Leden en donateurs

Het afgelopen jaar hebben we weer een aantal nieuwe leden en donateurs mogen verwelkomen. Een aantal leden heeft ook de afdeling verlaten; helaas werden wij daarvan niet altijd adequaat in kennis gesteld. Ook kwam het voor dat we wel een afmelding doorkregen, maar niet de eerdere aanmelding van hetzelfde lid hadden ontvangen. Het aantal door ons geregistreerde leden week daarom nogal af van het landelijk overzicht. In onderstaande tabel ziet u de stand van zaken op 1 januari 2016:

Soort lid/donateurs	31 dec 2015
Lid	120
Jeugd	2
Huisgenoot	3
Student	4
Geassocieerd lid	3
Totaal aantal leden	132
Donateurs	16

VERSLAG VAN DE SCHERVENAVOND, 22 SEPTEMBER 2015

Marijke Hendriks, foto's Aad Hendricks

Elk jaar weer is de verwachting dat er minder vondsten ter tafel komen, maar niets is minder waar. Aan het eind van de avond moest zelfs Paul Ewals teleurgesteld worden, die ons een filmverslag met een Romeins/Duitse inslag had willen tonen. Deze houden we graag tegoed voor een volgende keer.

Voordat de vele vondsten ter tafel kwamen werd Jan J. van Daalen bedankt door Miriam de Groot voor het bijwerken van het register op de jaarverslagen tot en met 2014. Het boekwerkje is fraai in vorm gegoten door Pauline de Weijer.

Paul Klinkenberg, voorzitter van de Werkgroep Archeologie van de Tweede Wereldoorlog, kreeg een exemplaar van de Symposiumbundel 'Het natuurgebied rondom Nijmegen gezien als militair landschap' (redactie Leo ten Hag) aangeboden. Jan Thijssen liet na 50 jaar eindelijk zijn jeugdcollectie zien, gevonden op de akkers rond Vierlingsbeek: een vuursteenverzameling bestaande uit complete pijlpunten, schrabbers en klopstenen.

Daarna was de beurt aan Jo de Wit met 12(!) emmers vol afslagen en ander steenmateriaal onder en op tafel. Hij liet een selectie van zijn mooiste vondsten zien, tevoorschijn getoverd onder twee meter klei van oeverwallepjes te Oeffelt: pijlpuntjes, slijpstenen, rolsteen, aambeeld.

Peter Beelen van de Werkgroep Archeologie Cuijk gaf een uitgebreid verslag van zijn werkzaamheden en vondsten. Zie verder hierover het verslag van de Werkgroep Archeologie Cuijk op [pagina 26](#) van dit Jaarverslag.

Afb 1 – Jan van Daalen met het register op de jaarverslagen

Afb 2 – Pijlpunten uit de jeugdcollectie van Jan Thijssen

Afb 3 – Jo de Wit met een kleine selectie uit het door hem meegebrachte materiaal

Afb 4 – Fragmenten van (kogel)potten, meegebracht door Jan Jansen

Afb 5 – De zo'n 50 jaar geleden verzamelde faience scherven van Frans Peters

Afb 6 – De waarschijnlijk zeventiende eeuwse maalsteen

Jan Jansen kwam met fragmenten van kogel- en andere potten. Het was een avond van jeugdcollecties, want na Jan Thijssen kwam ook Frans Peters met vondsten die hij zo'n 50 jaar geleden tijdens een jeugdwerkcamp in Italië (Appenijnen) verzamelde. In zijn geval Faience scherven uit de 15^e tot 17^e eeuw. Ook toonde hij een bij zijn afscheid als huisarts van een dankbare patiënt ontvangen z.g. kluitenhamer of Geröllkeulen, een onafgemaakt product (Zie: *Westerheem 2010, bld 162 e.v.*).

Arjen de Haan uit Groesbeek kwam met een verhaal over de opening van zijn eigen museum 'de Ammoniet' in de Groesbeekse Tehuizen. Ook liet hij enkele voorwerpen zien, waaronder een pijpenkop met twee gezichten en een bronzen sleutel. Zie voor een verslag van de opening van zijn museum pagina 24 van dit Jaarverslag.

Ton van der Zanden liet ons een maalsteen zien; deze werd gebruikt om olie te malen uit noten. De maalsteen is waarschijnlijk 17^e eeuw.

Jan Kusters kwam met o.a. een pelgrimsinsigne, gefabriceerd in Keulen en met een afbeelding van de drie koningen Castor, Melchior en Balthasar die geschenken kwamen brengen aan Jezus. Verder had hij een kruisje uit de vierde eeuw, een deel van een zegelstempel en een bijzondere zilveren denarius van Augustus meegenomen. Op de keerzijde van de denarius een steenbok met een vissenlijf die een globe omarmt (Lyon, 12 voor Chr.).

De avond werd besloten met een drietal presentaties: Joy de Jong gaf een doorwrocht verslag van een onderzoek naar het legerkamp van de Graaf van Hoorn, aangelegd in Milsbeek. Sporen daarvan kwamen tevoorschijn bij ontgrondingswerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van een longstayparking. Katja Zee deed namens de werkgroep archeologie van het erfgoedplatform Heumen een oproep om mee te denken over de visualisatie van de snelfietsroute tussen Nijmegen en Cuijk. Het traject volgt ongeveer een route die al in de Romeinse tijd in gebruik was en hoe kan dit verleden zichtbaar gemaakt worden. Arjan den Braven gaf de stand van zaken weer betreffende het project Kelfkensbos. Kortom, de avond was weer overvol, maar zeer informatief; ik ben nu al benieuwd wat er komend jaar boven de grond komt. Een vast onderdeel lijken in elk geval de heerlijke Betuwse peren van Piet Verweij te worden.

Afb 7 – Het pelgrimsinsigne met deafbeelding van de drie koningen.

EEN NIEUWE INTERPRETATIE VAN EEN OUDE KELDER OP HET KELFKENSBOSS¹

Arjan den Braven

Uitwerking opgraving Kelfkensbos

Tussen 1996 en 1998 heeft Bureau Archeologie van de gemeente Nijmegen archeologisch onderzoek verricht op het Kelfkensbos, voorafgaand aan de bouw van Museum Het Valkhof en de ondergrondse parkeergarage. Het onderzoek bracht veel interessante zaken aan het licht, waaronder twee verdedigingsgrachten en een uitbraakspoor van de stenen ommuring van het laat-Romeinse castellum.² Desondanks zijn deze interessante opgravingsgegevens nooit in detail uitgewerkt. In het kader van mijn promotieonderzoek heb ik hiertoe alsnog een aanzet gegeven, met een accent op de middeleeuwen.³ Vanaf januari 2015 krijg ik daarbij op de woensdagavonden hulp van vrijwilligers van AWN afdeling Nijmegen e.o. Dankzij hun enthousiaste inzet hebben we afgelopen jaar meer dan 50.000 uiteenlopende vondsten van de Kelfkensbos-opgraving kunnen verwerken, daterende uit het laat-neolithicum tot en met de Tweede Wereldoorlog.

Een natuurstenen kelder

Afgelopen maanden hebben we uitgebreid aandacht besteed aan het vondstmateriaal dat afkomstig is uit de opvulling van een middeleeuwse kelder, alsook het natuursteen waaruit de kelderwanden waren opgetrokken. De kelder is bij de opgraving aangetroffen in het midden van twee laat-Romeinse castellum-grachten direct ten oosten van de verdedigingsgracht (*novum fossatum*) die Otto II, graaf van Gelre rond het midden van de 13^e eeuw liet graven (fig. 1). In bovenaanzicht is de kelder min of meer vierkant. Het gaat om een vrij forse kelder van ca. vier bij vier meter binnenwerks. Aan de noordzijde geeft een onderbreking in de muur waarschijnlijk de ingang van de kelder weer, waarbinnen een houten trap gezeten zal hebben. De kelderingang komt uit op de binnenste castellumgracht, waarvan het tracé ten tijde van het gebruik van de kelder waarschijnlijk slechts nog als lichte depressie zichtbaar was. Van de keldermuren was alleen de onderste meter bewaard gebleven. Hierin was veel Romeins bouw materiaal verwerkt. Het muurwerk bestond grotendeels uit blokken tufsteen die in witte kalkmortel waren gemetseld. De fundering bestond uit twee tot drie lagen stenen in een (nog) onregelmatiger metselverband en soms los in het zand waren gelegd. De recht bekapte zijden waren hoofdzakelijk aan de binnenzijde van de kelder geplaatst en vormde daarmee de stenen bekleding van het muurwerk dat voor de rest uit weinig meer dan mortel met wat stukken baksteen en ander Romeins bouwpuin bestond.

De kelder lijkt na een heftige brand buiten gebruik te zijn geraakt. Zo vertonen de kelderwanden sporen van verhitting, waarbij stukken van oorsprong witte, bioklastische kalksteen aan

de binnenzijde van de kelder door brand roze zijn gekleurd. Verder werd onderin de kelder een houtskoollaag gevonden met daarin enkele resten van verkolde planken en balken. Waarschijnlijk gaat het hier om een door brand verwoeste houten vloer en/of houten plafond. In de opvulling van de kelder bevond zich veel bouwpuin.

De kelder van de middeleeuwse pastorie?

Twee jaar na de ontdekking publiceerde stadsarcheoloog Jan Thijssen voor het eerst over de kelder.⁴ Hij zag hierin een restant van de pastoorswoning die rond 1250 samen met de oude parochiekerk moest wijken voor de aanleg van de eerder genoemde *novum fossatum*.⁵ Destijds waren er diverse redenen om te veronderstellen dat de kelder inderdaad uit de 13^e eeuw zou dateren. Deze datering was onder meer gebaseerd op de toenmalige datering van de aardewerkscherven uit een 'haardplek' die op de bodem van de kelder was aangetroffen. Voor zover dat kon worden nagegaan ging het hier om het oudste huis in Nijmegen met een stenen kelder en moest het daarom wel een belangrijk huis zijn geweest. Aangezien dit huis vermoedelijk in de nabijheid van de oude parochiekerk lag, kon het eigenlijk niet anders dan dat de kelder behoorde tot de rond 1250 gesloopte pastorie. Deze interpretatie is sindsdien eigenlijk niet ter meer ter discussie gesteld.⁶

Nieuwe inzichten en vraagtekens

Er ontstond twijfel bij de datering van de kelder toen de aardewerkscherven uit de vermeende 13^e-eeuwse 'haardplek' uit het depot tevoorschijn werden gehaald.⁷ Feitelijk bestond de 'haardplek' uit een ingegraven bodemfragment van een reliëfbandamfoor met daarbinnen zeer veel houtskool en de deels sterk secundair verbrande en ondersteboven aangetroffen rand en schouderpartij van dezelfde reliëfbandamfoor. Buiten enkele losse fragmenten Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpot-aardewerk, behoorden vrijwel alle aardewerkscherven en ontelbare -schilfers toe aan deze grote, min of meer cilindervormige reliëfbandamfoor met een handgevormde, rechtopstaande rand met vier bandoren en op de schouder en buik uitgesmeerde reliëfbanden met een radstempelversiering. In de St-Viktorkerk in Xanten is een vrijwel identieke reliëfbandamfoor gevonden die daar volgens de laatste inzichten waarschijnlijk (kort) vóór 1029 als klankpot is ingemetseld. Wolfram Giertz dateert dit type

Figuur 1 – Uitsnede van vereenvoudigd sporenoverzicht van de Kelfkensbos-opgraving met de natuurstenen kelder. Tekening auteur.

1 Jan Thijssen heeft nuttig commentaar gegeven bij een eerdere versie van deze tekst: waarvoor dank!

2 Zie voor de belangrijkste opgravingsresultaten: Van Enckevort & Thijssen 1996, 94, 96-100; Thijssen 1999, 12-16, 21-23; Thijssen 2002, 13-14, 16-20; Hendriks e.a. 2014, 54-60, 66, 68-69

3 Promotieonderzoek aan Universiteit Leiden in kader van het door NWO gefinancierde project 'Charlemagne's Backyard. Rural society in the Netherlands in the Carolingian age'.

4 Thijssen 1999, 21-23.

5 Gorissen 1956, 123.

6 Vgl. Thijssen 2014, 185.

7 Vgl. Hendriks e.a. 2014, 60 (noot 63).

reliëfbandamforen al in de eerste helft van de 10^e eeuw.⁸ Onze eerste reactie – ook die van Jan Thijssen – was dat de ‘haardplek’ dan waarschijnlijk een ouder spoor betrof die niets met de 13^e-eeuwse kelder zelf te maken had.

Toen ook het aardewerk uit de keldervulling op tafel kwam, moesten echter opnieuw vraagtekens worden geplaatst bij de datering van de kelder. Onder de vele honderden aardewerk-scherven ontbraken bijvoorbeeld Elmpt-aardewerk en proto-steengoed volledig, wat zeer vreemd is uitgaande van een 13^e-eeuwse datering. Daarentegen maakte het vele Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpot-aardewerk een Ottoonse/Salische indruk. Het Pingsdorf-aardewerk laat zich nog het beste dateren en valt onder periode 4 (960/990-1050/1070) van het in 2002 door Markus Sanke gepubliceerde pottenbakkersafval uit Brühl-Pingsdorf.⁹ Ook meerdere stukken reliëfbandamfoor, Duisburg-aardewerk en Zuid-Nederlands handgemaakt aardewerk passen in het nieuw ontstane beeld van een vondstcomplex met een sluitdatum rond het midden van de 11^e eeuw.

Ondanks deze nieuwe inzichten bleven we aanvankelijk met een aantal vragen zitten. Was de kelder, nadat deze buiten gebruik was geraakt, in betrekkelijk korte tijd opgevuld of had de kelder nog lange tijd open gelegen? En hoe moesten de ingegraven ‘haardplek’ en andere kuilen onder het veronderstelde vloerniveau van de kelder nu worden geïnterpreteerd? Zou het kunnen dat (een deel van) de kuilen wellicht gelijktijdig aan de kelder waren en dat hier (deels) ingegraven reliëfbandamforen stonden opgeslagen?

Om een antwoord op de eerste vraag te krijgen, zijn we flink aan het puzzelen geslagen (fig. 2). Van het materiaal uit de keldervullingen dat stratigrafisch is verzameld, blijken meerdere aardewerkfragmenten uit verschillende lagen aan elkaar te passen, zowel uit (houtskool) lagen onder de mortel/puinlaag die de gehele kelder lijkt af te dekken, als uit de hierboven gelegen keldervulling. Dit wijst er dus op dat de kelder na de brand blijkbaar in korte tijd is dichtgegooid. Hoe de ingegraven sporen onder het veronderstelde vloerniveau moesten

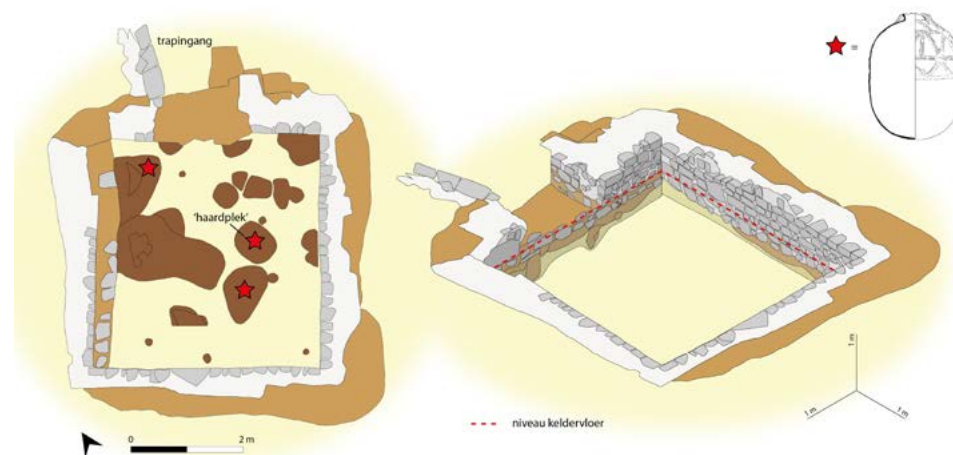

Figuur 2 – Impressie van het puzzel- en plakwerk van het aardewerk uit de natuurstenen kelder. Op de voorgrond grote fragmenten afkomstig van reliëfbandamforen uit de keldervulling. Foto Aad Hendriks.

8 Giertz 2000, 247, 253-254: type RBA 10.2.

9 Sanke 2002, 179-194 (Abb. 71).

worden geïnterpreteerd, liet zich lastiger bepalen. Dankzij intensief puzzelwerk blijken zich in de kelder drie redelijk archeologisch complete reliëfbandamforen te bevinden, namelijk het exemplaar in de vermeende ‘haardplek’ en twee exemplaren waarvan de meeste fragmenten uit de keldervulling afkomstig lijken te zijn. Alle dateren uit de 10^e of mogelijk nog eerste helft van de 11^e eeuw. Het is opvallend dat van de twee reliëfbandamforen uit de keldervulling, evenals het exemplaar uit de ‘haardplek’, sommige scherven van de bovenste helft van de pot sporen van secundaire verhitting vertonen. Dit versterkt de hypothese dat deze reliëfbandamforen deels ingegraven waren als voorraadpot en bij het instorten van het houten plafond van de kelder in stukken zijn gebroken en daarna (verder) secundair zijn verbrand.

Figuur 3 – Bovenaanzicht en isometrische weergave van de natuurstenen kelder die volgens nieuwe inzichten waarschijnlijk rond het midden van de 11^e eeuw buiten gebruik is geraakt. De sterren geven de plek weer waar waarschijnlijk reliëfbandamforen als voorraadpot waren ingegraven. Tekening auteur.

Een alternatieve interpretatie

Tot nu toe is de natuurstenen kelder op het Kelfkensbos altijd in verband is gebracht met de rond 1250 gesloopte pastorie.¹⁰ We kunnen echter concluderen dat de kelder waarschijnlijk al rond het midden van de 11^e eeuw buiten gebruik is geraakt en daarmee veel ouder is dan eerder werd aangenomen. Mogelijk is de brand die het einde van de kelder betekende gerelateerd aan de gebeurtenissen in 1047. In dat jaar werd de palts van Nijmegen in brand gestoken door de opstandige hertog van Opper-Lotharingen, Godfried met de baard.¹¹ Hij was een fel tegenstander van keizer Hendrik III. Het conflict tussen beide heren vond zijn oorsprong in 1044 toen de vader van Godfried overleed en Hendrik III het bestuur over Neder-Lotharingen

10 Thijssen 1999, 22-23; Thijssen 2002, 18-19; Thijssen 2004, 17, Thijssen 2014, 185.

11 Leupen & Thissen 1981, 42-43 (nr. 134-136).

gaf aan de zwakzinnige broer van Godfried.¹² Na een mislukte poging om Neder-Lotharingen te veroveren, werd Godfried gevangen genomen. Kort daarna werd hij weer vrijgelaten, nadat hij een hernieuwde eed van trouw had afgelegd en ter garantie zijn zoon als gijzelaar had gegeven. Deze verder onbekende zoon overleed echter al een jaar later waarna Godfried opnieuw in opstand kwam, ditmaal met steun van graaf Boudewijn V van Vlaanderen en graaf Dirk IV van Holland. In 1046 ontnam keizer Hendrik III in reactie hierop Godfried al zijn titels. Als daad van verzet tegen het centrale gezag stak Godfried vervolgens op zijn beurt in 1047 de keizerlijke palts in Nijmegen in brand. De palts lijkt bij deze brand grotendeels te zijn verwoest, in ieder geval blijft koninklijk bezoek aan Nijmegen uit tot 1125.¹³

Literatuur

- Enckevort, H. & J. Thijssen 1996: *Graven met beleid. Gemeentelijk archeologisch onderzoek in Nijmegen 1989-1995*, Abcoude. Giertz, W., 2000: Reliefbandamphoren aus St. Quirin im Kontext karolingischer Keramik, in: M. Tauch (Hrsg.), *Quirinus von Neuss, Beiträge zur Heiligen-, Stifts- und Münstergeschichte*, Keulen, 222-271.
- Gorissen, F., 1956: *Stede-atlas van Nijmegen, Brugge*.
- Hendriks, J., A. den Braven, H. van Enckevort & J. Thijssen, 2014: Een noordelijk steunpunt. Vroegmiddeleeuws Nijmegen vanuit archeologisch perspectief, in: H. Peterse, D. Verhoeven, R. Camps, R. Klein, B. Kruijssen, J. Kuys, M. Nicasie & M. Smit (red.), *Het Valkhof. 2000 jaar geschiedenis*. Nijmegen, 42-71.
- Leupen, P. & B. Thissen 1981: *Bronnenboek van Nijmegen (eerste eeuw na Chr. – 1247)*, Nijmegen (Nijmeegse Studiën, 10).
- Sanke, M., 2002: *Die mittelalterliche Keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie – Typologie – Chronologie*, Mainz (Rheinische Ausgrabungen, 50).
- Thijssen, J., 1999: Nijmegen op de breuk tussen Oudheid en Middeleeuwen, *Jaarboek Numaga* 1999, 8-23.
- Thijssen, J., 2002: Het Valkhof in Nijmegen. Ontwikkelingen in en rond een Laat-Romeins castellum, in: P.J. Woltering, W.J.H. Verwers & G.H. Scheepstra (red.), *Middeleeuwse toestanden. Archeologie, geschiedenis en monumentenzorg. Aangeboden aan Herbert Sarfatij bij zijn 65^e verjaardag*, Hilversum, 11-23.
- Thijssen, J., 2004: Romeins puin voor middeleeuws Nijmegen, een stevige basis, in: D.J. de Vries, G. Lemmens, J. Thijssen & H. Peterse (red.), *Verborgen verleden. Bouwhistorie in Nijmegen*, Utrecht, 10-19.
- Thijssen, J., 2014: Die Pfalz Nimwegen: Eine Anlage auf dem Standort eines spätrömischen castellum, in: F. Pohle (Hrsg.), *Karl der Grosse, Charlemagne. Orte der Macht. Essays*, Dresden, 180-187.

12 https://nl.wikipedia.org/wiki/Godfried_II_van_Lotharingen.3

13 Leupen & Thissen 1981, 43 (nr. 138).

JAARVERSLAG WERKGROEP ARCHEOLOGIE CUIJK 2015

Jenny Berendes en Ton van der Zanden

De werkgroep archeologie Cuijk (WAC) kan terugzien op een boeiend archeologisch jaar met een aantal mooie gebeurtenissen, waaronder de opening van de Romeinse Tuin, drie interessante opgravingen, mooie aanwinsten voor museum Ceuclum en bijzondere vondsten.

Romeinse museumtuin officieel geopend

Op vrijdag 8 mei jl. is de Romeinse Tuin achter Maasstraat 17 officieel geopend door Wim Hillenaar, burgemeester van Cuijk. Harrie Vens, voorzitter van Stichting Ceuclum, overhandigde hem bij die gelegenheid een replica van het beeldje van de Romeinse god Mercurius, dat bij een opgraving in het centrum van Cuijk werd gevonden.

Afb 1 – De opening van de Romeinse Tuin

De tuin heeft een publieksfunctie, met een educatief tintje. In de tuin zijn Romeinse bouwelementen opgesteld, afkomstig uit de Romeinse brug en de vicus aan de Grotestraat. Deze objecten zijn behouden gebleven, omdat ze secundair zijn gebruikt: zoals een zuiltrommel, een altaarsteen, een kapiteel en molenstenen. Ook zijn er delen van een inscriptie die bijna zeker te maken heeft met bouwactiviteiten van keizer Trajanus. En een kalkstenen ornament dat in Klein Linden/Katwijk werd gevonden. Mogelijk was het ooit onderdeel van een altaar, en is daarom als zodanig verwerkt in een replica van een huisaltaar.

De tuin is aangelegd door vrijwilligers met behulp van sponsors. Kartrekker van het project was Ton van der Zanden, voorzitter WAC. Als dank voor al zijn werk is de fraaie cortenstalen bank rond de Japanse honingboom het 'Ton van der Zanden-bankje' genoemd.

De tuin trekt niet alleen bezoekers vanwege de opgestelde Romeinse bouwelementen, maar heeft duidelijk een 'multifunctioneel' karakter gekregen. Zo vinden er met enige regelmaat muziekkuitvoeringen plaats, zoals tijdens de Culturele Dag op 30 augustus. Maar ook voor andere evenementen, zoals een eindschooljaarborrel van een plaatselijke basisschool, kan men in de tuin terecht. En natuurlijk wordt de tuin ook graag gebruikt door de WAC, om er tijdens mooie zomeravonden lekker buiten werkgroepbijeenkomsten te houden. De Romeinse museumtuin is tijdens openingsuren van de VVV en/of museum Ceuclum te bezichtigen.

Afb 2 – Mercurius

Nieuwe leden

Medio 2015 hebben zich twee enthousiaste nieuwe leden bij de WAC gemeld, te weten Ton Daamen en Tinie van den Heuvel. Beiden zijn niet eerder actief geweest in de archeologie, maar hadden al wel veel langer interesse in de oudheid. Een drietal leden heeft in verband met drukke werkzaamheden op andere terreinen het lidmaatschap opgezegd.

Mercurius

Het Mercuriusbeeldje is teruggekeerd naar Cuijk, na een lang verblijf in Nijmegen. Het heeft inmiddels een ereplaats gekregen in museum Ceulum. Daarnaast zijn er twee replica's gegoten, waarvan één aan burgemeester Hillenaar is geschonken en het andere in de Romeinse Tuin een plaatsje heeft gekregen in het huisaltaar.

Weliswaar een beschadigd beeldje, maar herkenbaar aan zijn attributen als Mercurius door de gedetailleerde vleugels aan zijn schoenen en zijn reizigersmantel. Zo moet ook zijn hoed vleugels hebben gehad. In zijn rechterhand houdt hij de geldbuidel. De open linkerhand heeft wel zeker een staf vastgehouden: de caduceus, de

gevleugelde staf met twee draaiende slangen. Het is een staf die oorspronkelijk een koerier of onderhandelaar ongehinderde doorgang moest verlenen.

Het beeldje is gevonden in het centrum van Cuijk en dateert uit de 2^e of 3^e eeuw. Het vertelt ons dat er handelaren in de toenmalige vicus actief waren. Zij vereerden o.a. deze Mercuriusbeeldjes in hun huisaltaar om zich succes in zaken te wensen. Heel bijzonder dat zo'n beeldje in Cuijk gevonden is!

Opgraving Maasover Oeffelt

Eind april heeft een aantal leden van de WAC meegeholpen met een noodopgraving op de Maasover in Oeffelt, samen met de Historische Vereniging Nepomuk Boxmeer en het Museum Gemeente Boxmeer. De opgraving werd begeleid door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) uit Amersfoort en Godfried Scheijvens, archeoloog meldpunt bodemvondsten van de Provincie Noord-Brabant. Het gaat om een bijzondere opgraving van een nederzetting van de neolithische Michelsbergcultuur uit ongeveer 4400 voor Chr. Het is de tot nu toe meest noordelijke vindplaats van deze cultuur, waarvan vooral vindplaatsen bekend zijn in Zuid-Limburg, België en West-Duitsland.

Op de opgravingslocatie, een verhoging c.q. duin in het rivierenlandschap, zijn naast waterputten, paalgaten en kuilen (stukken) van (vuur)stenen werktuigen gevonden, zoals bijlen, klop-, slijp- en maalstenen, maar ook kleinere werktuigen als messen, schrabbers en pijlpunten. Tevens is aardewerk gevonden, waaronder een urn en stukken van een zogenaamde 'tulpbeker'.

De opgraving moest op korte termijn plaatsvinden omdat op deze locatie klei wordt gewonnen. Na de winning zal een retentiebekken worden aangelegd ten behoeve van de opvang van hoogwater in de Maas, waardoor de vindplaats in zijn geheel vernietigd wordt.

Bijzondere vondsten door leden van de WAC

Een vuursteenwerkplaats aan de Maas

Begin mei 2015 wandelde Peter Beelen in het Maasheggebied ergens tussen St. Agatha en Oeffelt en zijn oog viel op een gedeelte van een afgraving waar ten behoeve van de baksteenindustrie klei gewonnen wordt. (N.B. het betreft hier niet dezelfde afgraving als bovengenoemde in Oeffelt.) Ter plaatse was het kleipakket afgegraven tot op een diepte van circa twee meter beneden het maaiveld en daar kwam een afzetting te voorschijn van fijn stuif- of rivierzand, dat overigens geen grind bevatte. De put lag zo te zien al een tijdje open en door nogal wat regen in de voorgaande weken was het oppervlak enigszins uitgespoeld. Daardoor waren op een oppervlakte van ongeveer een vijftiental vierkante meters gemakkelijk een flink aantal vuursteenafslagen en ook veel kleinere splinters te vinden, alsmede wat mooie kernstukken en een klopsteen van witte kwarts.

Zo te zien werd de vuursteen niet van elders aangevoerd en werd gebruik gemaakt van ter plaatse in de rivierbedding gevonden stukken vuursteen. Dat doet vermoeden dat het hier mogelijk een tijdelijk kampement betrof van waaruit werd gevist of gejaagd en dat de vuursteen werd gebruikt om bijv. vis of wild mee te bewerken. De afslagen hebben op 't eerste gezicht geen sporen van gebruik, wat erop kan duiden dat het allemaal min of meer mislukte afslagen zijn, die men na de bewerking liet liggen. Vermoedelijk zijn de meer bruikbare artefacten meegenomen en elders gebruikt en terecht gekomen. Omdat de afslagen nog vlijmscherp zijn en geen zgn. 'windlak' hebben, is aan te nemen dat de bewerkingsplaats vrij snel na de bewerking is overspoeld of overstoven, waarna in een rustiger stroomperiode het kleipakket hierover werd afgezet. Vermoedelijk betreft het hier laat-neolithisch materiaal zoals dat in deze regio vaker wordt aangetroffen. Nader onderzoek door deskundigen zal dat echter nog moeten uitwijzen. Onderzoek ter plaatse zal echter worden bemoeilijkt doordat de vindplaats meer recentelijk ernstig is verstoord door zeer ruw graafwerk van vermoedelijk schatzoekers (naar urnen?).

Denarius keizer Augustus

Onze speurder Jan Kusters heeft bij de Maasdijk, op de plek waar gebouwd wordt aan een nieuw restaurant, met zijn detector een zeer zeldzame en bijzondere munt gevonden. Dat is precies het gebied tussen de noordelijke buiten- en binnengracht van het castellum. Ondanks de hoge ouderdom is het een gaaf exemplaar van een denarius, een zilveren munt uit de tijd van de Romeinse keizer Augustus (27 v.Chr. - 14 n.Chr.). De munt heeft een doorsnee van 18 mm, vergelijkbaar met een muntstuk van 2 eurocent. Desondanks vertegenwoordigde een denarius destijds het dagloon van een arbeider.

Afb 3 – Denarius uit tijd van keizer Augustus. Foto's: Dom Melskens

De munt is geslagen in Lugdunum, het huidige Lyon, omstreeks het jaar 12 v. Chr. Op de voorzijde valt links te lezen AVGVSTVS, rechts van het hoofd is weggevallen DIVI (= zoon van de vergoddelijkte, waarmee bedoeld is Julius Caesar). Bijzonder is ook dat op de keerzijde een Capricorn (steenbok) staat die een globe vasthoudt. De steenbok werd wel geassocieerd met de god van de landbouw Saturnus en de globe met de wereld. Ook staat er de tekst 'IMP XI', oftewel 'keizer voor de 11e keer', wat bovengenoemde datering oplevert.

De munt van keizer Augustus met Capricorn en globe op de keerzijde is zeldzaam. Denarii zijn niet zeldzaam, maar een exemplaar van voor het begin van de jaartelling van keizer Augustus wordt slechts sporadisch gevonden. De munt levert een bijdrage aan het onderzoek naar de geldcirculatie van het Romeinse Rijk en aan het rijke Romeinse imago van de gemeente Cuijk.

Multi-muntgewicht

Ook vond Jan op een akker in het Land van Cuijk een zogenaamd multi-muntgewicht. Op de keerzijde staan de blokbeeldenaars van vijf verschillende gouden munten uit vier verschillende landen: Frankrijk ECU en Salut, Engeland Noble, Holland Willemschild en Italië Fiorino. Het muntgewicht is een zeldzaam en bijzonder exemplaar en werd nooit eerder in Nederland gevonden. Het muntgewicht is van messing, heeft een mooie patina en weegt 3,11 gram. Het formaat is vierkant: ca. 15 x 15 mm en 3,4 mm dik.

Met behulp van deskundigen wordt verder onderzoek gedaan naar dit muntgewicht. Op het muntgewicht staat op de voorkant een gekroond wapenschild met drie lelies en op de keerzijde de vijf blokbeeldenaars voor vijf verschillende gouden munten. Deze vijf gouden munten waren alle even zwaar en konden dus met dit muntgewicht worden gecontroleerd.

Afb 4 – Keerzijde en voorzijde van het muntgewicht. Foto's: Dom Melskens

Paul Belien, deskundige van het NUMIS database systeem van munten en penningen met meer dan 275.000 exemplaren, heeft nooit eerder een muntgewicht met vijf blokbeeldenaars gezien. Er zijn wel muntgewichten met twee en drie afbeeldingen bekend. Het standaard muntgewicht was goed voor het controleren van één gouden munt. Het multi-muntgewicht is waarschijnlijk gemaakt in de Zuidelijke Nederlanden in de eerste helft van de 16e eeuw. Beide vondsten zijn als bruikleen in museum Ceulcum te zien. De denarius verhuist na de opening naar het nieuwe restaurant aan de Maas; dan krijgt de munt daar een prominente plaats.

Twee gouden tremisses

Mark Volleberg vond tijdens twee verschillende zoektochten met zijn detector maar liefst twee gouden tremisses. Arent Pol van de Faculteit Archeologie van de Universiteit van Leiden wist te melden dat de eerste een tremissis is van de Franken van net vóór 600, naar alle waarschijnlijkheid geslagen in Bonn. Op de voor- en keerzijde staan de in de 6e eeuw gebruikelijke kop (oorspronkelijk de Byzantijnse keizer) en een aanzijnde gevleugelde figuur met lauwerkransje en kruisglobe (die wordt geïnterpreteerd als een Victoria, de van oorsprong Romeinse overwinningsgodin).

Tussen 580-590 wordt in het Frankische muntwezen een hervorming doorgevoerd, waarbij naast aanpassing van gewicht en gehalte ook de beeldenaars en omschriften veranderen: op de keerzijde verdwijnt de Victoria ten gunste van een kruis en verschijnen in plaats van de keizersnaam enz. de namen van muntplaats en monetarius. Deze munt behoort tot het overgangstype, dat wil zeggen hier zijn de oude afbeeldingen gecombineerd met de nieuwe omschriften. Op de keerzijde staat BON COLVNIA CITIVA-S; de voorzijde kan (in omgekeerde richting) gelezen worden als DAOHO-MARI en dit is misschien een verbasterde weergave van RAVCHOMARE. Een monetarius

Afb 5 – Gouden tremissis, voorzijde en keerzijde

van die naam en uit ongeveer dezelfde tijd is bekend uit Keulen, en het lijkt niet onmogelijk dat we hier van doen hebben met dezelfde persoon die in twee verschillende muntplaatsen heeft gewerkt. Door het gehalte van de munt te bepalen zou een beter begrip van de chronologie van het type kunnen worden verkregen.

Van de tweede tremmissis is het voorzijde-omschrift niet helemaal compleet: op de originelen staat steeds DORESTATI FIT en op dit exemplaar ontbreekt de I aan het eerste woord. Dit zou kunnen duiden op een imitatie, maar het kan ook een 'normale' variant zijn. Om dit te kunnen bepalen zou er een stempelkoppeling tussen die eerste en de tweede variant moeten worden gevonden, d.w.z. een munt uit de ene categorie, die geslagen is met een keerzijdestempel dat ook gebruikt is voor een munt uit de andere categorie.

Afb 6 – Tremissis Dorestad, voorzijde en keerzijde

Vorbereitung 25-jarig jubileum museum Ceuclum

Na de etage Middeleeuwen en de etage Nieuwere Tijd krijgt nu de afdeling Prehistorie en Romeinen een opknopbeurt. Aanleiding is het aantal verbleekte foto's op de panelen. Ook deze afdeling is sinds de oprichting van het museum niet veranderd, en dat zie je. Op de afdeling Prehistorie komt een wandvitriene van vier meter lang, waarin topstukken mooi kunnen worden uitgelicht. De bestaande panelen op beide afdelingen zullen worden opgeknapt. Voorwerpen worden chronologisch geordend, waarbij zal worden gekeken naar een logische opstelling en presentatie in de beschikbare ruimte. Tevens worden de vitrines voorzien van betere tekstkaartjes. Verheugend is dat naast de bekende klussers ook nieuwe gezichten mee doen.

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van museum Ceuclum wordt bovendien gewerkt aan een tijdelijke tentoonstelling met bijzondere vondsten uit de ontgravingen van De Nielt en De Heeswijk, die volgend voorjaar feestelijk zal worden geopend.

Opgraving Cuijkse Tuinen

Op een te ontwikkelen bouwterrein in de 'Cuijkse tuinen' in het noorden van Cuijk heeft in de maanden juli en augustus 2016 ADC ArcheoProjecten onder leiding van Niels Bouma in opdracht van de gemeente Cuijk een opgraving uitgevoerd, waaraan een aantal leden van de WAC heeft meegewerkt. Grenzend aan het opgravingsgebied waar in april 2014 onderzoek plaats vond, werd een viertal putten van 50 bij 20 meter aangelegd. Daarin werden oude

rivierduinen, een oude bedding van een Maaskreek en bewoningssporen zichtbaar. Onder de vele aardewerkscherven waren hele mooie met o.a. geometrische versieringen. Ook werd een spinsteenje aangetroffen. De vondsten zijn te dateren in de late bronstijd en midden ijzertijd.

Een Romeins kandelaartje

Een heel bijzondere vondst kregen we als WAC onder ogen toen archeologisch onderzoeks- en adviesbureau BAAC ons begin september het rapport toestuurde van het archeologisch onderzoek op de parkeerplaats van Nutricia. In 2012 werd daar een sprinklerinstallatie aangelegd, waarvoor smalle sleuven werden gegraven voor de toe- en afvoerleidingen. In die smalle sleuven vond Peter Weterings van BAAC op drie plaatsen een Romeins crematiegraf uit de tweede of derde eeuw van onze jaartelling. Eén graf had als bijgiften twee gladwandige kruiken, een geverfde beker en twee stuks glazen vaatwerk en een kleine bronzen kandelaar. Een kandelaar op drie (leeuwen?)poten, met op elke poot een leeuwenkop. Een kandelaar als

Afb 12 – Romeins kandelaartje

bijgift in combinatie met glazen objecten is ook bekend uit Nijmegen. Maar de in Cuijk gevonden kandelaar is meer gedetailleerd. In Trier is een kandelaar gevonden die veel lijkt op die van Cuijk. De kandelaar is inmiddels bij BAAC opgehaald en door het depot voor Bodenvondsten in bruikleen gegeven aan museum Ceuclum, waar het binnenkort te bewonderen zal zijn. Dit tot tevredenheid van degene die hem gevonden heeft. Dat ook bij zo'n relatief kleine opgraving toch graven zijn gevonden is niet zo verwonderlijk. In 1987 werd bij de aanleg van het parkeerterrein een Romeins grafveld gevonden met onder andere het inmiddels beroemde tegelgraf, dat in het Noord-Brabants Museum is tentoongesteld.

Romeins kindergraf uit midden eerste eeuw

Ter voorbereiding van de tuinaanleg, die in de loop van 2016 zal worden uitgevoerd, hebben de bewoners van Grotestraat 96 de WAC om assistentie gevraagd om te voorkomen dat bij graafwerk archeologisch waardevolle zaken verloren gaan. In 1991 heeft de werkgroep op het nabijgelegen perceel Grotestraat 90-92 een relatief groot en langdurig onderzoek kunnen uitvoeren, waarbij 30 graven uit de 1^e eeuw te voorschijn kwamen (publicatie 'Fidelis' van WAC 1992). En C.R. Hermans maakte in 1865 in 'Noord Brabants Oudheden' al melding van

het feit dat er al in 1852 in deze tuin was opgegraven en er o.a. twee kruiken en twee potjes werden gevonden.

Het ging om een verkennend onderzoek. Om de risico's van versterking in kaart te brengen hebben we op verschillende plaatsen nabij het woonhuis en terras boringen gezet en geconstateerd dat daar een pakket van een meter dik de Romeinse laag afschermt. Verderop in de tuin waren onlangs wat gaten gegraven en struiken (tijdelijk) geplant. Voorbij de door ons veronderstelde begrenzing van het Romeinse grafveld, kwamen uit zo'n gat tot ieders verbazing scherven van een Romeins kruikje te voorschijn en vervolgens een terra sigillata kommetje, resten van crematie, spijkertjes en wat fragmenten van ander aardewerk. In het profiel werd een brandlaag (crematiegraf?) zichtbaar. Die hebben we met rust gelaten en alles is weer afgedekt.

Het terra sigillata kommetje werd in drie stukken terug gevonden en was op een klein scherfje na compleet. Het kommetje van 3 cm hoog en een diameter van 8 cm heeft een gaaf stempel <INGEN>. Volgens dit stempel zou het gemaakt zijn door pottenbakker Ingenuus, in het midden van de eerste eeuw in La Graufesenque in Zuid Frankrijk. De crematieresten wogen 112 gram. Bij bestudering bleek dat er ook een paar kiezen bij zaten, volgens deskundigen van een kind van tussen de 4 en 7 jaar oud. De vondst van het kommetje, de incomplete kruik en crematie hebben we op Archis en bij het Provinciale Depot Bodemvondsten aangemeld. Als werkgroep archeologie zijn we blij dat de bewoners Patrick en Wendy ons benaderd hebben. Was dit niet gebeurd dan zou er onherroepelijk het een en ander verloren gaan bij de aanleg van de tuin. Wij hebben afgesproken dat we bij de uitvoering betrokken blijven.

Afb 13 – Kruik, kommetje en crematieresten

Opening museum De Ammoniet van Arjen de Haan

Onder grote belangstelling vond op 11 september jongstleden de officiële opening plaats van Arjens natuurmuseum 'De Ammoniet'. Dirk verzorgde de presentatie en de muzikale omlijsting. Veel muziek was er te horen van James Last. Als eerste spreker nam de oom van Arjen, Hans de Haan, het woord. Hij wijdde uit over de vele bijzondere stukken uit de collectie van Arjen en bedankte stichting Pluryn voor de mogelijkheid en verwezenlijking van het nieuwe onderkomen van museum 'De Ammoniet'. Als nieuwe aanwinst voor Arjens collectie bood hij Arjen een cent uit 1826 van Willem I en een halve cent uit 1864 van Willem III aan. Hierna nam Marieke Kievits, RVE-manager van Pluryn het woord. Zij was erg blij voor Arjen dat het moment van verwezenlijking van de opening van het nieuwe museum was aangebroken. Ook memoreerde zij dat Arjen van alle markten thuis was. Dat hij niet alleen een verwoed verzamelaar is, maar daarnaast ook opleidingen in de Reiki gevolgd heeft. Tot slot nam Arthur Reinink, een vriend van Arjen en afgestudeerd archeoloog in de pre- en protohistorie, het woord. Hij merkte op dat Arjen er altijd in slaagde met bijzondere vondsten thuis te komen. Zoals met een onderkaak van een Ichthyosaurier uit de Jura van Lyme Regis, een walviswervel uit het plioceen van Maasvlakte 2, of een tand van de witte haai, eveneens van Maasvlakte 2. Ook zorgde Arjen altijd voor goede conservering van zijn vondsten, zoals van een kies van het reuzenhert of van een sikkeltje uit de late Bronstijd. Uit handen van Mieke, Rob en Dirk ontving Arjen een fraai cadeau ter ere van de opening van het museum. Het blijkt een prachtig houten naambord te zijn met daarop de vermelding van de naam van het museum: 'De Ammoniet'.

Afb 1 – Arjen de Haan toont een aantal van zijn vondsten, samen met andere voorwerpen te bewonderen in zijn museum De Ammoniet
Foto's: Aad Hendrik

UIT HET ARCHIEF.....

BESMET(EN) MET HET GEVAARLIJKE ARCHEOLOGIEVIRUS.

Leo ten Hag

Voor het Jaarverslag 2012 schreef ik een artikel over de oprichting in 1968 van de AWN Afdeling Nijmegen e.o.. Oprichter was de op 1 maart 2015 overleden Wim Tuijn. Hij zou 30 jaar lang bestuurslid blijven (het eerste jaar als secretaris/penningmeester en vervolgens 29 jaar als voorzitter). Op 1 april 1998, tijdens de jaarvergadering in Museum Kam van de Afdeling vond Wim het welletjes en deelde hij de aanwezigen mee de voorzittershamer neer te leggen. Afgebeeld vindt u de tekst van de toespraak die hij bij deze gelegenheid uitsprak, hieronder de transcriptie.

Afscheidsspeech Wim Tuijn

'29 Jaar voorzitter, 30 jaar bestuurslid (1^e jaar als Secr/Penn). Dit is al erg genoeg natuurlijk, zolang VZ is niet goed. Je wordt een soort vlag op de kar, je hoort dan grappen opkomen zoals A.W.N. Tuijn, dan wordt het echt tijd om op te stappen.

Nog erger is dat ikzelf de veroorzaker ben van het bestaan van deze afdeling. Op Vrijdag 7 juni 1968 in dit museum was de oprichtingsvergadering onder voorzitterschap van m'n archeol. leermeester de heer W.H. Kam. Op Vrijdag, daar kan je nu niet meer mee aankomen! Na enige jaren in m'n eentje wat rondgeschept te hebben beseften we dat arch in clubverband toch leuker was. Ik kon een 11-tal leden verzamelen en kreeg van het hoofdbestuur toestemming een eigen afd. te stichten. En zo is het gekomen!

Natuurlijk maak je in zo'n lange tijd van alles mee: veel hoogtepunten, maar ook dalen van verwarring. In de wereld van diegenen die veldarch bedrijven of iets dat daar op lijkt tref je nogal wat einzalgänger aan; eigenheimers. Dat hoeft op zich nog niet mis te zijn (ik was er zelf ook één geweest), maar ik had wel eens het gevoel de beruchte kruiwagen met kikkers te duwen.

Maar ja, arch beoefenen is geen vrijblijvende hobby. Elk serieus spelletje heeft nu eenmaal spelregels en tegenwoordig hebben de arch daarvan de nijging om fors te worden aangescherpt.

Vandaar dat we besloten hebben dat ik nog wat ga doen als veldwerkcoördinator, om het werk dat we uitvoeren op een hoger nivo te tillen, professionalisering heet dat. Zodat we straks kunnen beschikken over een aantal veldwerkleiders die van wanten weten, over het hele werkgebied van de afd. verspreid.

Verder wil ik over die periode van m'n voorzitterschap kort zijn: ik heb er geen spijt van en hoop dat het gewaardeerd is, dat het U kennis van en inzicht in de geschiedenis van de mensheid heeft gebracht. Bovendien is al het gebodene altijd in goede harmonie met de verschillende bestuursleden tot stand gebracht. Iets waarvoor je dankbaar mag zijn.

Mijn aftreden is dus geen aprilgrap, zoals sommigen wellicht hoopten.

U, de afdeling, heeft nu een probleem; ik wens u alle sterkte toe met de oplossing daarvan.'

1-4-'98 Mus. Kam Ledenverg AWN
afscheidsspeech als voorzitter
29 jaar voorzitter, 30 jaar bestuurslid (1^e jaar als Secr/Penn)
Dit is al erg genoeg natuurlijk; 20 lang VZ is niet goed
Je wordt een soort vlag op de kar, je hoort dan grappen opkomen zoals A.W.N. Tuijn, dan wordt het echt tijd om op te stappen.
Nog erger is dat ikzelf de veroorzaker ben van het bestaan van deze afdeling. Op Vrijdag 7 juni 1968 in dit museum was de oprichtingsvergadering onder voorzitterschap van m'n archeol. leermeester de heer W.H. Kam. Op Vrijdag, daar kan je nu niet meer mee aankomen!
Na enige jaren in m'n eentje wat rondgeschept te hebben beseften we dat arch in clubverband toch leuker was. Ik kon een 11-tal leden verzamelen en kreeg van het hoofdbestuur toestemming een eigen afd. te stichten. En zo is het gekomen!
Natuurlijk maak je in zo'n lange tijd van alles mee: veel hoogtepunten, maar ook dalen van verwarring. In de wereld van diegenen die veldarch bedrijven of iets dat daar op lijkt tref je nogal wat einzalgänger aan; Eigenheimers. Dat hoeft op zich nog niet mis te zijn (ik was er zelf ook één geweest), maar ik had wel eens het gevoel de beruchte kruiwagen met kikkers te duwen.
Maar ja, arch beoefenen is geen vrijblijvende hobby. Elk serieus spelletje heeft nu eenmaal spelregels en tegenwoordig hebben de arch daarvan de nijging om fors te worden aangescherpt.
Vandaar dat we besloten hebben dat ik nog wat ga doen als veldwerkcoördinator, om het werk dat we uitvoeren op een hoger ^{nivo} te tillen, professionalisering heet dat. Zodat we straks kunnen beschikken over een aantal veldwerk leiders die van wanten weten, over het hele werkgebied van de afd. verspreid.

-2-

Verder wil ik over die periode van mijn voorzitterschap
heeft zijn: ik heb er geen spijt van a hoeg dat
heb gewaardeerd is, dat het u kennis van en inzicht
in de geschiedenis van de mensheid heeft gebracht.
Bovendien is al het gebodene altijd in goede harmonie
met de versabillende bestuursleden tot stand gebracht
iets waarvoor je dankbaar mag zijn.

Mijn ofteden is dus geen april grap, zoals sommigen
wellicht hoopten.

U, de afdeling, heeft nu een probleem; ik was u
alle stakte toe met de oplossing ^{daar} van.

Dankwoord Peter Visser

Een dankwoord voor het vele werk dat Wim Tuijn in al deze jaren voor de AWN Afdeling 16 had verricht werd uitgesproken door zijn opvolger als voorzitter, Peter Visser:

'Dames en heren,

Graag wil ik bij deze gelegenheid enkele woorden wijden aan het voorzitterschap van Wim Tuijn. Zonder Harry Verscharen, Wim Otemann of Cisca Bruijns daarmee te kort te willen doen overigens. Zij allen hebben bijgedragen aan deze club. Maar Wim Tuijn is een speciaal geval. Vandaar.

Wim,

Het is allemaal jou schuld... Dat ik hier sta, is jouw schuld. Hetzelfde geldt voor een groot deel van de mensen die hier zitten, denk ik. Jouw schuld. Je hebt ze namelijk besmet, besmetten met het gevaarlijke Archeologie-Virus. Dit besmetten heb je dertig jaar geleden zelfs een organisatievorm gegeven door het mee-oprichten van AWN-afdeling 16, Nijmegen en omstreken. 30 jaar lid van het bestuur, waarvan 29 jaar lang, tot de dag van vandaag, ben je voorzitter van deze club geweest. Dat is geen grap. Zoiets bedenken je niet. Ongelooflijk. Volgens het huishoudelijk reglement, ik heb het er nog even op nageslagen, kan en mag het ook helemaal niet. Dat neemt niet weg dat het, hoe je het ook bekijkt, een prestatie is om even bij stil te staan. Het is onmogelijk je verdiensten hier even op te sommen. Ik zal me dan ook voornamelijk beperken tot je ondeugden.

Veel van de hier aanwezigen zal het vergaan zijn zoals het mij vergaan is. Ooit, een aantal jaren geleden ben ik je tegengekomen en ik vind nog steeds dat ik daarmee bevoorrecht ben. De belangstelling voor archeologie was er bij mij wel, maar ongericht. Er waren vonken en jij wist ze aan te blazen tot een vuurtje. Ik ging, op uitnodiging van jou, naar mijn eerste lezing in Museum Kam. Ik nam de drempel en bezocht een AWN-werkavond op woensdag. Ik ging een keertje mee het veld in en je richtte mijn aandacht en interesse op mijn eigen omgeving, Wijchen en het Land van Maas en Waal. Wie met jou een keer over archeologie in het rivierenlandschap heeft gesproken kijkt nooit meer vrijblijvend naar een stuifzandheuvel. In feite kreeg ik gratis les van jou, tenminste zo zie ik het. En Wim, je bent een goede leraar. Ik kan het weten, want ik werk zelf in het onderwijs. Je kunt uitleggen als de beste en je weet verdomd goed waar je het over hebt. Daarbij ben je taai en geduldig. Ik zou er al lang genoeg van hebben, maar jou maakt het niks uit om 6 keer hetzelfde uit te moeten leggen. Of het nu gaat om volwassenen of kinderen. 'Voor archeologie neem je de tijd' is jouw stelregel. En jij neemt er tijd voor. Veel tijd. Wie krijgt het voor elkaar om zoveel jaar opgravingen te leiden, leden te scholen en te motiveren, ongelooflijk veel en kwalitatief van een hoog niveau te publiceren, en een uitgebreid netwerk te onderhouden van mensen die iets zijn of doen in de archeologische wereld? Soms heb je het daarbij wel eens te bont gemaakt denk ik, en roofofbouw op jezelf gepleegd. Welke voorzitter gaat nou zelf bij leden het jaarverslag posten om postzegels te sparen? Juist, jij Wim, maar het tekent wel je motivatie. Voor de AWN, voor ons, ben je van onschatbare waarde door je kennis, door je ongelooflijke gedrevenheid en door wie je bent. Volkomen terecht heb je in 1994 een penning van koper en tin gekregen voor je verdiensten voor de archeologie. Die verdiensten, kennis en gedrevenheid hebben jou en het bestuur anderzijds in de weg gestaan bij het vinden van een opvolger. Het schrikbeeld van elke opvolger is natuurlijk geweest met jou te worden vergeleken. Dat is, gezien de kandidaatstelling tot nu toe of beter gezegd de non-kandidaatstelling tot nu toe, een weinig aantrekkelijk perspectief gebleken.

Wat je hebt gepubliceerd en georganiseerd staat op papier. Dat valt voor iedereen te controleren, maar hoe is het om met jou om te gaan? Hiervoor heb ik al gezegd dat je taai en vasthoudend bent in archeologische zaken. Op het Kops Plateau, we gaan er vanavond nog meer over horen, hebben we gezien dat jij er letterlijk mee doorgaat tot je erbij neer valt. De laatste tijd, ook afgelopen zaterdag in Overasselt weer, heb je in het veld een vechtpet op. Ik vind het wel mooi. Grijs baard, woest kapsel en daarop een pet met de klep naar achteren. Weerspiegelt die pet een bepaalde mentaliteit of is het toeval? Maar ook los van die kleding klopt het beeld van taaiheid wel denk ik. Anneke van Bergen en ik hebben samen met jou in Beuningen eens een paar duizend stuks keramiek uit zitten zoeken: grijs en blauwgrijs of was het grijsblauw? Over het benoemen van kleuren wil ik het trouwens nog even hebben. Maar eerst terug naar Beuningen, waar het determineren plaatsvond tijdens een aantal sessies op zaterdagmiddagen. Een helse exercitie. Na een paar uur hadden Anneke en ik er stevast stekende hoofdpijn van. Concentratie weg. Jij niet. Toen we op een bepaald ogeblik gestopt waren en Anneke en ik helemaal murw en scheel van het grijsblauw aan een biertje zaten,

de scherven op tafel voor ons, zie je ineens een scherfje liggen. Daar begon het weer: 'Kijk jongens dit is nog eens interessant. Weet je waar dit vandaan komt? Verdomd het lijkt wel...'

Trouwens over blauwgrijs en grijsblauw gesproken, jij hebt iets met kleuren. Op de veldtekeningen proberen we aan te geven wat de kleur van bijvoorbeeld de vulling van een kuil is. Dat zijn mooie gesprekken. Dit weekeinde, kun je je nog herinneren dat gesprek, is het nou geel, bruingeel, geelbruin, grijsbruin of bruin?

Wim, je weet heel veel van aardewerk. Maar je wil natuurlijk af en toe eens weten wat er nou eigenlijk beklift van jouw wijze lessen. Het door jou ontwikkelde toetssysteem-Tuijn zorgt echter voor zware trauma's. Ik wil de aanwezigen niet verzwijgen hoe het ongeveer werkt. Als je een tijdje meeloopt, komt het moment dat je denkt te weten hoe een bepaald soort aardewerk eruit ziet. Dat is het moment waarop jij toeslaat. Tussen de scherven, waarvan het sullige amateur-archeologie denkt te weten waar ze vandaan komen, zit onverbiddelelijk een stukje dakpan, een stukje bloempot of een verweerd fragmentje eterniet of asbest. Dat is daar door onze voorzitter hoogst persoonlijk onopvallend en met veel raffinement tussen gewerkt. Hij schuift het argeloze slachtoffer vervolgens het geprepareerde aardewerkgar-nituurtje toe en vraagt zuigend: 'Ken je dit?' Vol enthousiasme benoemt de sukkel het ene stukje na het andere. Iedere keer is het goed. Gevolgd door een goedkeurend gebrom van de voorzitter. Dan komt het stukje dakpan aan de beurt. 'Kogelpot' zegt de sufferd. Altijd feest. Als je jou wat beter kent, weet je dat het foute boel is als jij na het verkregen ant-woord honingzoet vraagt 'Weet je het zeker?' of als je zegt: 'Kijk nog eens goed. Nou, wat zie je precies?' Daarna volgt een geseling met het juiste antwoord en een klaterende lacht. Voorgoed ongeschikt om voorzitter te worden zo iemand.

Tot slot een opmerking van sanitaire aard. Wim, jij bent eveneens lid van een prehistorische eetclub. In zelf gefabriceerd aardewerk wordt daar van alle gekookt, gebakken, gebraden en vervolgens genuttigd. Een prachtig initiatief. Graag wil de graafploeg de agenda van jouw culinaire activiteiten weten. Soms zijn die bijeenkomsten namelijk op vrijdagavond. De gravers hebben mij verzocht jou te laten weten dat er op de zaterdag na zo'n prehistorisch etentje niet meer aan archeologie gedaan wordt. Het onheilspellend binnenbroeks gerommel dat jij na zo'n festijn produceert, is namelijk niet in overeenstemming te brengen met de keurige club die jij zegt dat je van de AWN hebt proberen te maken. Bij dezen dus. Met het bestuur ondernemen wij binnenkort en petit comité nog iets met jou samen. Voorlopig moet je je tevreden stellen met wat je nu krijgt. Het ene is vloeibaar – 'salem alaikum' zeg jij er altijd bij – en het andere damp. Ook dat moet jou aanspreken. Al treedt je dan af als voorzitter, voor onze afdeling blijf je behouden als veldwerkcoördinator. Gelukkig is dat ook wat je graag doet, want de inleidingen bij de vele lezingen en het vergadercircus begonnen je na 30 jaar toch wel te knellen. De doelstellingen voor je nieuwe klus heb je al geformuleerd. Voorlopig nog maar 30 jaar erbij dus. Wat jij meebrengt kunnen we niet missen. Tot zover bedankt voor alles. Een applaus lijkt me hier op zijn plaats. Wim, dank je wel.'

MARKET GARDEN ALS MEDISCHE OPERATIE METAAL MET EEN VERHAAL DEEL 2

Mike den Hartog

Behalve als een militaire operatie kan Market Garden ook als een medisch logistieke operatie van formaat aangemerkt worden. De operatie om het leven van mensen te redden vergde veel mankracht, materieel en vervoer. In het jaarverslag van 2013 werd de vondst van Amerikaanse naamplaatjes uit Berg en Dal besproken. Bij het schrijven over de betreffende paratroopers en het uitzoeken van andere vondsten uit de Nijmeegse regio kwam veel informatie naar boven over het gewond raken van geallieerde militairen en de organisatie om gewonden zo goed mogelijk van medische zorg te voorzien. Ik zal hier eerst de achtergrond bij enkele vondsten bespreken en vervolgens Amerikaanse medische eenheden in Nijmegen tijdens Market Garden. Daarna zal ik stil staan bij het risicovolle werk van medics tijdens deze operatie.

Niet ongeschonden uit de strijd

Om te beginnen rijst de vraag waar de paratroopers, van wie voorwerpen in de omgeving van Nijmegen zijn gevonden, tijdens hun inzet gewond zijn geraakt. Staff Sergeant Haas en zijn collega Bilby raakten beiden in Italië gewond.¹⁴ Beiden behoorden tot de F Company van het 504th Parachute Infantry Regiment (hierna 504 PIR) van de 82nd Airborne Division. In juli 1944 duikt Bilby op in een militair veldhospitaal in Engeland. Deze keer niet als patiënt, maar om zijn zus op te zoeken die daar als medisch officier werkte. Hij gebruikte zijn verlof bovendien om drie dagen als medisch assistent mee te werken. Voordat hij zich als vrijwilliger bij de parachutisten aanmeldde, was hij als medic opgeleid.¹⁵

Van een parachutist van dezelfde compagnie als die van Haas en Bilby is in de buurt van Grave een mess tin gevonden waar de eigenaar, Lathion Foster, zijn naam en legernummer in had gekrast

Afb 1 – Mess tin van Lathion Foster.

Foto: Rien Kersten

Hij nam in september 1942 dienst in het Amerikaanse leger. Tijdens Market Garden raakte hij gewond. Op 26 oktober werd hij binnengebracht bij het 24th Emergency & Evacuation Hospital. Van daaruit werd hij op 27 oktober geëvacueerd. Dat zal in eerste instantie naar Eindhoven geweest kunnen zijn. Van daaruit en ook vanuit België werden gewonden vaak naar Engeland overgevlogen.

14 Den Hartog, M. 2013: Metaal met een verhaal. Onderzoek naar Amerikaanse naamplaatjes uit Berg en Dal, Jaarverslag AWN Afdeling Nijmegen en Omstreken 2013, 29-35.

15 The Maryville Daily Forum, 14-07-1944.

Afb 2 Bajonetschede met naam Nakata. Foto: Mike den Hartog

Een vondst uit Berg en Dal is een bajonetschede met daarin gekrast de naam Nakata met legernummer en de letter 'G' van G Company.

Bij nader onderzoek bleek het hier te gaan om de parachutist George Nakata van G Company van het 504 PIR. Uit een krantenknipsel blijkt dat hij gewond was geraakt tijdens Market Garden. Waar en wanneer dit was kon niet worden vastgesteld. Wel had hij een Purple Heart gekregen, een Amerikaanse onderscheiding die werd uitgereikt aan militairen die door toedoen van de vijand gewond raakten.¹⁶

Zoals in het Jaarverslag van 2013 vermeld, was paratrooper Ronald Radzai gewond geraakt en naar de VS gerepatriëerd.¹⁷ Maar wat was er precies gebeurd? Uit een interview met mevrouw Radzai in een Amerikaans vrouwenblad uit 1953 komt informatie over de paratrooper Radzai. Volgens zijn vrouw had hij zich als vrijwilliger opgegeven om parachutist te worden en had hij meegedaan aan de invasie van Sicilië en Anzio. Zijn volgende sprong was bij Nijmegen. Hij maakte deel uit van B Battery van het 376th Parachute Artillery Battalion en raakte op 26 september tijdens een Duitse mortierbeschieting samen met nog zes van zijn collega's gewond.¹⁸ De gewonde Radzai werd per vliegtuig naar Engeland geëvacueerd.¹⁹ Zoals hierboven gezegd werden gewonden vaak per ambulance naar Eindhoven of België gereden voor verdere verpleging of om naar Engeland te worden gebracht.

De medische evacuatie van deze groep gewonden verliep echter via een snellere route. Vanaf het vliegveld de Keent bij Grave werden ook ambulancevluchten uitgevoerd. Juist

16 Krantenknipsel 'Gets Purple Heart'.

17 Den Hartog 2013, 33-34.

18 Bos, J., 1992: Circle and the Fields of 'Little America'. The History of the 376th Parachute Field Artillery Battalion of the 82nd Airborne Division during World War II, Baltimore, 137.

19 Woman's Home Companion 1953, vol. 80, 43. .

Afb 3 – Krantenknipsel over de Purple Heart voor George Nakata

Afb 4 – Ambulances bij een Amerikaanse medische post bij Nijmegen. US Army photo

van de 82nd Airborne Division. Het jaar daarop deed het mee met de landingen op Sicilië en elders in Italië. Op 6 juni nam het deel aan de invasie in Normandië, (D-Day) en kwam daarbij niet ongeschonden uit de strijd. In September 1944 tijdens Market Garden landde de de 307th Airborne Medical Company in de buurt van Groesbeek.

Daar probeerde deze Company in het open veld medische faciliteiten in te richten. Maar vanwege voortdurende beschietingen werd besloten om hiervoor een locatie verder achter het front, in Nijmegen, te gebruiken. Een andere medische eenheid was het 50th Field Hospital. Van dit veldhospitaal werd Detachment A gekoppeld aan de 82nd Airborne Division.²¹

Naast deze medische troepen had ieder onderdeel van de divisie zijn eigen medische personeel. Dit was met name op bataljonsniveau, maar ook de lagere eenheden hadden hun eigen medics en medische hulpposten. Bataljons zetten hun eigen noodhospitaal op. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan het NEBO-seminarie en Mariënbosch. Bij de Waal-oversteek hielp het Nijmeegse verzet om een medische hulppost in de PGEM-centrale op te zetten.²²

20 Boeijen, nd.: W.F.J., Het vergeten vliegveld Kent/Airstrip B82 Grave, Oss., 175; Bos 1992, 137-138.

21 <http://www.med-dept.com/unit-histories>

22 Bentley, S.W., 2007: Orange Blood, Silver Wings. The Untold Story of the Dutch Resistance during Market Garden, Bloomington / Milton Keynes, 92.

op 26 september was dat het geval. Er vond die dag een weinig bekende luchtlandingsoperatie plaats waarbij 209 C-47 Dakota Skytrain vliegtuigen de bevoorrading voor de troepen in Nijmegen invlogen. Gewonden werden daar in C-47 Skytrains geladen.²⁰ Dit garandeerde voor hen opname in een Brits of Amerikaans ziekenhuis.

Medische eenheden

Aan de 82nd Airborne Division die op 17 september 1944 in de omgeving van Nijmegen landde, waren meerdere medische eenheden verbonden. In Augustus 1942 werd de 307th Airborne Medical Company de vaste medische eenheid

Afb 5 – Een medic van het 505 PIR bij Groesbeek. Foto: G. Garza

Voor de logistieke operatie om gewonden naar ziekenhuizen achter het front brengen werden de medische eenheden van de 82nd Airborne Division ondersteund door de 493d Medical Collecting Company en de 662 Medical Clearing Company. Verplaatsing naar ziekenhuizen in de regio Eindhoven en zelfs naar België lag veelal in handen van de ambulances van 384th Medical Ambulance Company.²³ Deze ambulances reden in beide richtingen de gevaarlijke weg tussen Nijmegen en Eindhoven.

Voor het Amerikaanse 24th Evacuation Hospital, waar Lathion Foster tijdelijk verzorgd zou worden, begon Market Garden met een verplaatsing van België naar een gebied vlak achter de gevechtszone. Het hospitaal was voor deze militaire operatie ingedeeld bij het Britse Tweede Leger met als opdracht om de Amerikaanse 101st Airborne Division te ondersteunen. Het hospitaal werd eind oktober in Nijmegen gevestigd²⁴. Sinds het begin van die maand waren al medische eenheden van de 101st Airborne Division in Nijmegen aan het werk. Het gaat hier met name om de 50th Field Hospital Detachment B en de 326th Airborne Medical Company.²⁵ Inmiddels hadden ook Britse medische diensten van het Royal Army Medical Corps (RAMC) in Nijmegen hun intrek genomen. Ook moet de hulp van enkele honderden Nederlandse artsen en verpleegsters vermeld worden, die zich in Nijmeegse ziekenhuizen, maar ook op het slagveld over Amerikaanse en Britse gewonden ontfermden.²⁶

Levensgevaarlijk werk

Tijdens de trainingsperiode in de VS werden de medics aanvankelijk door de infanteristen van bijvoorbeeld het 504 PIR niet voor vol aangezien. Van hen kregen zij de bijnaam 'pillrollers'. Om van het stigma af te komen dat zij zouden onderdoen voor de andere paratroopers daagden de medics in september 1942 de infanteristen uit voor een 'endurance run' met als hoofdprijs vier kratjes bier.²⁷

Mandle en Whittier schrijven in hun verslag over het 504 PIR in de Tweede wereldoorlog dat er weinig rust was voor de medics tijdens de 'Holland campaign'.²⁸ Hetzelfde gold ook

Afb 6 – Amerikaanse paratroopers in een Nijmeegs hospitaal. Signal Corps Photo, 27-09-44

23 <http://www.med-dept.com/unit-histories>

24 Barnett, J. / J. Foss, 1993: Lest We Forget, Part II, The 24th Evacuation Hospital 1946-1972, 11.

25 <http://www.med-dept.com/unit-histories>

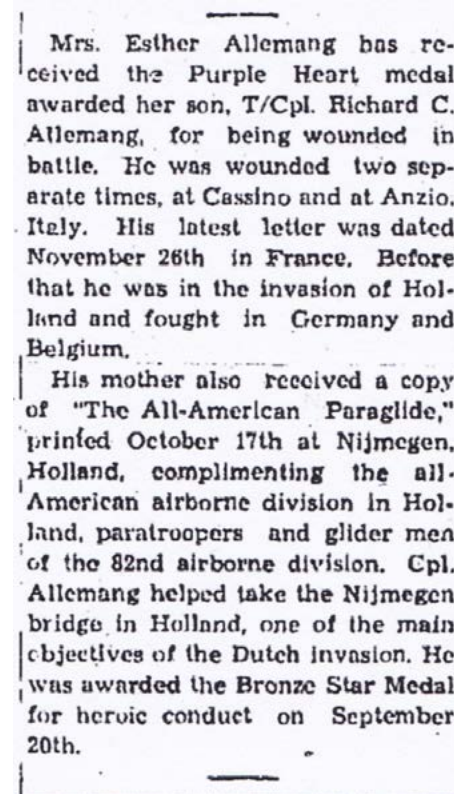
26 Bentley 2007, 135.

27 The Prop Blast, September 1, 1942, 14.

28 Mandle, W.D. / D.H. Whittier, 1945: The Devils in Baggy Pants, Combat Records of the 504th Parachute Infantry Regiment, April 1953 – July 1945, Nashville..

voor de 307th Medical Company. Daar werkten vier medische teams dag en nacht door om medische hulp te bieden.²⁹ Volgens Daniel B. McIlvoy, arts bij het 505 PIR, zat zijn hospitaal inclusief de gangen soms vol met 600 gewonden.³⁰

Werk als medic was zeker niet zonder gevaar. De Duitsers respecteerden lang niet altijd de Rode Kruis tekens en veldhospitelen werden door vliegtuigen van de Luftwaffe beschoten. Tijdens de gevechten om en rond Nijmegen was dit ook het geval. Op 28 september kwam kapitein Herman Jacobius, als medic verbonden aan de 307th Airborne Engineers, om het leven. Hij werd dodelijk getroffen tijdens een Duitse luchtaanval op het Battalion Aid Station. Hij was één van de drie gesneuvelden. Daarnaast vielen er nog 20 gewonden.³¹ Op 28 oktober werd een noodhospitaal van de 101st Airborne Division in Nijmegen door een Duits bombardement getroffen. Medics waren veelal ongewapend en alleen het Rode Kruis teken moest bescherming bieden. Waarschijnlijk mede door de ervaringen op Sicilië werden medics, in september 1943 voor de invasie van Italië uitgerust met een pistool, de Colt.45. Hoewel een dergelijk wapen voor zelfbescherming toegestaan was, deden veel medics hun werk liever zonder.³² Het Rode Kruis embleem alleen bood, zoals hierboven gezegd, echter geen bescherming. Bij de inname van de sluisbrug bij Heumen op 17 september doodde een Duitse sluipschutter Fred Grainger, medic bij het 504 PIR, terwijl hij een gewonde luitenant aan het helpen was.³³ Volgens een daarbij aanwezige sergeant werd

Afb 7 – Krantenknipsel over medic Richard C. Allemang.

29 <http://www.med-dept.com/unit-histories>

30 De Trez, M.: 2004: Doc McIlvoy and his Parachuting Medics, Wezembeek-Oppem, 141.

31 Thuring, G. / J. Heij, 1989: Verdwenen Kerkhoven / Vanished (Temp) Cemeteries, Molenhoek –NEBO – Sophiaweg, Groesbeek, 30-31

32 Ruggero, E., 2003: Combat Jump. The Young Men Who Led the Assault in to Fortress Europe, July 1943, New York., 166.

33 Thuring / Heij 1989, 16-17.

Grainger precies in het Rode Kruisembleem op zijn helm getroffen.³⁴ Bij het 504 PIR sneuvelen ook andere medics. Robert Koelle en corporal Dale Adams sneuvelen bij de oversteek van de Waal.³⁵ De Amerikaanse artillerie officier John McKenzie beschrijft hoe bij Mook een lichtgewonde Duitse officier een Amerikaanse medic die zijn verwondingen aan het behandelen was, met een mes dood stak.³⁶

Tijdens Market Garden gesneuvelde medics van de 82nd Airborne Division1		
Naam	Eenheid	Plaats en datum
Fred Grainger	504 PIR	Heumen 17 september
Robert Koelle	504 PIR	Waaloversteek 20 september
Dale F. Adams	504 PIR	Waaloversteek 20 september
Einar Flack	G Company 504 PIR	Wylerbaan 26 september
Solon Whitmire	I Company 504 PIR	Waalbrug 27 september
Kapitein Herman Jacobius	307th Airborne Engineers	Battalion Aid Station 28 september
Vernon Carnes	505 PIR	Mook 20 september
Lloyd G. Ellingson	505 PIR	Nabij Waalbrug 20 september
Tony Bonaventura	505 PIR	Groesbeek 6 oktober
Alpheus E. Fowlkes Jr.	C Company 505 PIR	Breedeweg 2 oktober
Herman Fulles	307th Airborne Engineers	Im Thal 24 september
Donald A. Rutjes	F Company 504 PIR	Erlecom 6 oktober
Donald R. Adams	C Company 508 PIR	Berg en Dal 20 september
Max Myers	508 PIR	7 oktober
B. van Snook	508 PIR	Wyler 20 september
Raymond Lane	319 Glider Field Artillery Bat.	Vermist 18 september
Bronnen: Thuring / van den Bergh / Bos / Cillessen / Franken, 1997: Roll of Honor 82nd Airborne Division World War Two, Groesbeek; Steenbergen 2014.		

Beloonde dapperheid

Het gevaarlijke werk vertaalt zich ook in het aantal onderscheidingen dat tijdens Market Garden aan medische troepen is uitgereikt. Ik zal hierbij enkele voorbeelden van

34 Lunteren van, F., The Battle of the Bridges. The 504th Parachute Infantry Regiment in Operation Market Garden. Philadelphia /Oxford, 90-91.

35 Thuring / Heij 1989, 26-27. Steenbergen van, D. (red.), 2014: De Oversteek. Zoektocht naar 48 Amerikaanse oorlogshelden, Nijmegen, 40, 116.

36 McKenzie, J., 2000: On Time on Target. The World War II Memoir of a Paratrooper in the 82nd Airborne, Novato., 75.

gedecoreerde medics noemen die bij de 82nd Airborne Division waren ingedeeld. Het 504 PIR stond erom bekend dat het zuinig was met het uitreiken van onderscheidingen, maar desondanks werden bij deze eenheid voor hun opgeden tijdens Market Garden enkele medics gedecoreerd. Soldaat Einar Flack werd postuum onderscheiden met de Silver Star voor zijn optreden op 26 September 1944 waarbij hij zelf omkwam.³⁷ Een onbekende held bij de Waaloversteek was een medic van het 504 PIR, corporal Richard C. Allemang. Zoals boven vermeld waren twee van zijn collega medics bij deze actie gesneuvelde. Voor zijn optreden bij de Waaloversteek werd hij met een Bronze Star beloond. Zelf was hij er heelhuids vanaf gekomen. Maar bij eerdere operaties, Monte Cassino en Anzio, was hij zelf ook gewond geraakt.³⁸ Soldaat Edwin O. Flintz kreeg zijn Silver Star voor de periode 19 – 24 September 1944. Als chauffeur van de 307th Airborne Medical Company zorgde hij voor medische ondersteuning van het 508 PIR. Daarbij reed hij met zijn wagen onder inkomend granaatvuur over onbeveiligde wegen naar posities vooraan in de frontlinie om gewonden te evacueren. Voor zijn onverschrokken acties om het leven van anderen te redden werd hij bovendien door Nederland onderscheiden met het Bronzen Kruis.³⁹ Ook de gedecoreerde soldaat Homer L. Davis maakte deel uit van de 307th Airborne Medical Company. Toen er op 6 oktober een oproep kwam van een vooruitgeschoven eenheid voor medische hulp, ging hij er vrijwillig, zonder op zijn eigen veiligheid te letten in een jeep op af. Hij reed anderhalve kilometer over een smalle weg onder voortdurend vijandelijk mortiervuur en slaagde erin om drie zwaargewonde paratroopers met zijn jeep te evacueren en medische zorg te geven. Hierbij raakte hijzelf gewond. Een collega van hem werd dodelijk getroffen

37 Thuring / Heij 1989, 30-31.

38 Krantenknipsel.

39 www.onderscheidingen.nl/decorandi/wo2/us/us01.html

Voor Market Garden onderscheiden medics van de 82nd Airborne Division2		
Naam	Eenheid	Onderscheiding
Soldaat Einar Flack	G company 504 PIR	Silver Star (postuum)
Corporaal Richard C. Allemang	504 PIR	Bronze Star
Soldaat Ralph F. Hopkins	505 PIR	Silver Star
Kelly W. Byars	505 PIR	Silver Star
Soldaat George B. Adkins	505 PIR	Silver Star
Soldaat Edwin O. Flintz	307th Airborne Medical Company en verbonden aan 508 PIR	Silver Star en Bronzen Kruis
Soldaat Homer L. Davis	307th Airborne Medical Company	Silver Star (gewond)
Corporaal Frank Ruppe	508 PIR	Silver Star
Soldaat 1ste klasse Harold G. Tucker	Medical Detachment, 319th Glider Field Artillery Battalion	Silver Star en Bronzen Kruis

Bronnen: <http://ameddregiment.amedd.army.mil/silverstar/wwii.html>;
www.onderscheidingen.nl/decorandi/wo2/us/

Tot slot

Nadat de 82nd Airborne Division op 10 november 1944 door Canadese troepen werd afgelost, kon de balans van de verliezen worden opgemaakt. De divisie liet 535 gesneuvelden en 622 vermisten achter. Daarnaast waren er 1796 gewonden die wegens de ernst van hun verwondingen niet meer naar het leger zouden terugkeren.⁴⁰ Wat het aantal gewonden betreft, kan hier nog een groot aantal paratroopers worden toegevoegd die na hun herstel weer naar de frontlinie werden gestuurd. Een aantal van de hierboven genoemde Amerikaanse militairen was in een vergelijkbare situatie geweest. Zij raakten bij een eerdere inzet gewond en namen na genezing deel aan Market Garden. Uit de aantallen gewonden en de hoeveelheid medische eenheden kan worden opgemaakt dat de medische hulp een enorme organisatie was. Uit onderzoek op basis van gevonden voorwerpen van tijdens Market Garden gewond geraakte paratroopers blijkt ook de efficiëntie van de organisatie van de medische zorg waaronder de evacuatie naar Engeland en van daaruit naar Amerika.

40 Nordyke, Ph., 2006: Four Stars of Valour, Minneapolis, 313

EEN VUURSTEEN ARTEFACT

Rob de Loos

In augustus 2015 vond ik tussen het oevergrind aan de Kraayenbergse plassen een vuursteen werktuig. Arjan den Braven, aan wie ik het toonde, was meteen enthousiast en bood aan het artefact mee naar Leiden te nemen voor onderzoek omdat het een om een interessant stuk ging.

Aan de Faculteit der Archeologie heeft Robin Nieuwenkamp het artefact onderzocht en een uitgebreide omschrijving toegevoegd. Hierbij een korte samenvatting:

Het betreft een tweezijdig 'bifaciaal' bewerkt vuursteen artefact met enige recentere beschadigingen en vrijwel over het gehele oppervlak bewerkt. Typologisch kan het object geïdentificeerd worden als een **dikke** vuistbijl (cf. Bordes), om precies te zijn een **biface lanceolé**. Dit type wordt in noordwest Europa vaak toegeschreven aan het Acheulean en concentreert zich in het Vroeg Paleolithicum. Het type kent echter een lange doorlooptijd en komt ook, zij het in mindere mate, voor tijdens de laatste fase van het Midden Paleolithicum

Aan de Kraayenbergse plassen zijn in de jaren tachtig meerder paleolithische artefacten gevonden, o.a. bij baggerwerkzaamheden zoals beschreven door J. de Wit, O. Stolzenbach en F. Somers, 1994: Midden Paleolithicum van de Kraayenbergsche plassen, gem. Linden (N.B.), Archeologie 5, 58-62

afb.1 – Foto: Robin Nieuwenkamp

WEER IN HET VELD MET GLENN TAK

Dick Roetman

Het is al weer twee jaar geleden dat Glenn Tak met pensioen ging bij de Archeologische Dienst van de gemeente Nijmegen, na hier tien jaar (2003-2013) te hebben gewerkt. Hij was op het laatst via Archeomedia in Nijmegen gestationeerd.

Soms, als de nood hoog is, benadert Archeomedia Glenn om zijn expertise 'nog één keer' in te zetten. Dan is er wat aan de hand en laat Glenn zich verleiden om te helpen. Zo ook in dit geval. Glenn vroeg mij om mee te gaan en zo togen wij begin augustus 2015 naar Voorschoten, waar langs de Romeinse weg Forum Hadriana-Matilo (het huidige tracé is deels nog hetzelfde) de buitenplaats Haagwijk ligt, ooit behorende tot kasteel Duivenvoorde. Daar wordt nieuwbouw gepland en kunnen kavels worden gekocht. Het wordt wonen op chique, want het kasteel ligt nabij en de buitenplaats is door het water in de buurt aantrekkelijk voor de liefhebbers van peddelen en roeien.

Het was tijd voor een proefsleuvenonderzoek dat slechts één week mocht duren. Wij werden gevraagd om mee te werken en zo veel mogelijk sleuven te trekken en te onderzoeken hoe rijk het gebied archeologisch was. Nou, met Glenn erbij was het tempo hoog, werd driftig gesjouwd met bronwaterbmalingsapparatuur en kwamen wij samen met twee archeologen van Archeomedia tot zeven volwassen putten.

Na een week met hoge temperaturen konden wij het bezwete gezicht afdrogen en vaststellen: van west naar oost afwisselend duinen en laagtes met bewoning van IJzertijd tot Nieuwe tijd. De laagtes bevatten turfslagen die tot in de 20e eeuw waren gestoken. Gebouwsproten uit IJzertijd en Romeinse tijd kwamen tevoorschijn. Diverse dateerbare scherven hielpen om tot een verantwoord verwachtingen rapport voor de Gemeente Voorschoten en de makelaars te komen.

Navraag bij Archeomedia (zij hoopten de hele opgraving te mogen gaan doen) leerde dat dit proefonderzoek helaas geen vervolg heeft gekregen, Maar, om te spreken als bij die reclame op TV voor een uitzendbureau: 'Het waren vijf fantastische dagen!'

Afb 1 – Glenn Tak

Afb 2 – Dick Roetman

EEN EENZAME WATERPUT IN WATERMEERWYK

Peter Seinen

Op het landgoed 'Watermeerwyk', vlakbij Berg en Dal ligt pal ten noorden van de vijver 'Watermarbeek' een heuvel waar op flinke hoogte een eenzame waterput staat. Omdat 'Watermeerwyk' een privédomein is, kon tot nu toe de put alleen uit de verte bestudeerd worden. AWN-Nijmegen werd een eenmalig moment gegund voor onderzoek aan de put. De stichting Mergor in Mosam was behulpzaam bij het uitvoeren en rapporteren⁴¹ van het onderzoek. De onderzoeksvragen betroffen de datering en de functie van de put.

De put staat reeds afgebeeld op een wandelkaart uit 1891, maar vroegere bronnen ontbreken. Na het leeghozen van de put bleek deze op een dunne houten fundering opgemetseld te zijn uit roodbakende bakstenen (20 x 10 x 4.5 cm³) in koppenverband. Aan de bovenzijde staken ijzeren pinnen uit het metselwerk, vermoedelijk resten van een houten afdekconstructie. De resten van een ijzeren scharnier horen daar mogelijk bij. Het bovenste deel van binnen- en buitenwand waren afgestreeken met cement. Het onderste deel van de binnenwand vertoonde sporen van onvakkundige reparaties aan het metselwerk. De put was relatief ondiep (240 cm) in verhouding tot haar diameter (200 cm). Bijzonder waren de insteken door de wand van afvoerbuizen van ijzer en steengoed.^{42 43} Vermoedelijk heeft de put gefunctioneerd als 'watertoren' voor lager gelegen bewoning, wat de hoger gelegen locatie zou verklaren. Datering van de put is lastig. De houten fundering werd niet bemonsterd, en het formaat bakstenen⁴⁴ en het metselwerk wijzen alleen op de Nieuwe tijd. De beste aanwijzing zit waarschijnlijk in de grijsbruin geglazuurde steengoed 'kannebuis' (zie afbeelding), waarover nog weinig gepubliceerd is. Wie meer informatie over kannebuizen kan leveren wordt verzocht contact met ons op te nemen. Ons onderzoek is nog niet ten einde.

Afb 1 – Voorste deel van de geglazuurde grijsbruine steengoed kannebuis

41 Seinen, P.A., Archeologie op landgoed 'Watermeerwyk', Rapport Mergor in Mosam, 2016.

42 Weijs, L.J., Tussen hete vuren. Deel II: Techniek en product, familiebetrekkingen en archivalia van de Bergen op Zoomse potmakers, Stichting Zuidelijk Historisch Contact, Tilburg, 1970.

43 Mennicken, R., Raererer Steinzeug, Europäisches Kulturerbe, Raeren, 2013.

44 Strijbos, HJ, 1996: Middeleeuwse bakstenen, Brabants Heem 48, 12-18

BEMMEL

Henk Stuij

Sinds mei 2015 is locatie Bommel van K3 Delta (ontgrondingen) gesloten voor bezoekers. Dat is erg jammer. Niet alleen voor amateurarcheologen, maar ook voor stenen- en fossielenzoekers, geologen en paleontologen.

Hierbij een foto van de leukste spullen die ik vond in de laatste paar jaar voor de sluiting. De scherven dateren uit vrijwel alle periodes: tamelijk veel fragmenten van basaltlava/tefriet en ook leren schoenzolen, maar deze pasten niet meer op de foto.

Leuke vondsten zijn o.a. twee hoefijzers en een ruiterspoor uit ongeveer 1500 (of nog iets ouder). 'In de M.E. waren paarden kleiner. Zo groot als pony's nu', schrijft Het Geheugen van Nederland. Twee messen, waarvan degene met scherpe punt de oudste lijkt, schattingen lopen uiteen van 100 jaar tot ouder dan de Middeleeuwen. De grote sleutel lijkt me 18e eeuw, en de kleine 'met volle baard' een stuk ouder. Verder een fragment van een nog niet geheel bekend dakpanstempel. Maar volgens Paul Ewals lijkt ie erg veel op een CATICAN stempel dat is gevonden bij Voorburg/Arentsburg.⁴⁵ Nog meer vondsten zijn een ketting met wartel voor het vastleggen van klein vee, een mooie complete slijp- of wetsteen van iets tussen schist en fylliet in, twee geweistukken van edelhart met bewerkingssporen, 'scheepsonderdelen' waaronder vermoedelijk een met ijzer beslagen punt van een zgn. spudpaal. En tot slot drie netvervaarders van hergebruikt Romeins bouwmetaal.

Tot zover. Iedereen bedankt voor adviezen en datering. En Paul Ewals voor de foto's.

Afb 1, 2 – Een deel van de in dit artikel beschreven vondsten. Foto's: Paul Ewals

45 Zie het artikel van Jan Thijssen voor een beschrijving van dit stempel.

ONBEKEND STEMPEL VAN HET TIENDE LEGIOEN UIT BEMMEL

Jan Thijssen

Tijdens de werkvond van de AWN afd. Nijmegen e.o. op woensdag 20 januari j.l. werd mij door Henk Stuij een aantal vondsten getoond uit een zandwinningsput van K3Delta in Bommel. Een andere belangrijke vondst van min of meer dezelfde vindplaats werd door hem gepubliceerd in het Jaarverslag AWN Nijmegen e.o. 2014, 33. Recentelijk is het opklapbare gedeelte van een gezichts- of ruitershelm van dezelfde locatie in bruikleen gegeven aan Museum 'Het Valkhof' en deze wordt tijdelijk tentoongesteld.⁴⁶ Veel van de vondsten vertonen

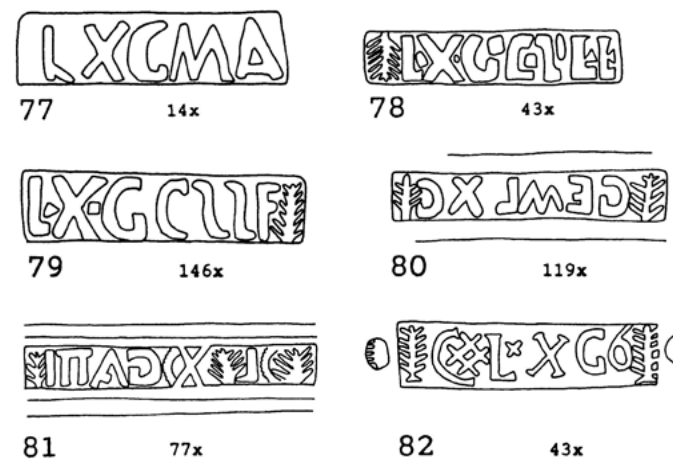

afb.1 – Het dakpanstempel uit Bommel

Foto: Paul Ewals

sterke slijtage als gevolg van verspoeling. Hoewel heel wat scherfmateriaal uit de 17^e-18^e eeuw dateert, is er ook wel ouder materiaal aanwezig. De late Middeleeuwen zijn daarin redelijk vertegenwoordigd, evenals de Romeinse tijd met vondsten uit de Flavische periode en jonger (70-11e eeuw). Mogelijk is er ook een scherv uit de Merovingische periode bij.

Opvallend is een betrekkelijk klein fragment van zeer waarschijnlijk een dakpan met een gedeelte van een ingedrukt stempel.

afb.2 – Naamstempels van het 10de legioen nrs 77-82 (beirstring/stevres 1995,93)

46 De Gelderlander vrijdag 29 januari 2016, editie Nijmegen, 8

Te lezen zijn G(C)ATI<. Mogelijk is er een verband te leggen met een retrograad stempel (in spiegelbeeld) van het Tiende Legioen Gemina: LXGATTI met een drietal takken dat in veelvoud bekend is uit de Nijmeegse castra. Stempels met soldaten die nauw betrokken waren bij de productie van baksteen en dakpannen (tegulae) zijn betrekkelijk zeldzaam. Helaas ontbreekt het laatste gedeelte van het stempel dat mogelijk de naam verbergt van de centurion die verantwoordelijk was voor de productie, waarschijnlijk op de Holdeurn bij Berg en Dal.⁴⁷

LITERATUUR

Brunsting, H. en D.C. Steures, 1995, De baksteenstempels van Romeins Nijmegen I. Opgravingen Castra 1950-1967, opgravingen Kops Plateau c.a. 1986-1994. Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden 75, 1995, 85-117.

Afbeeldingen

1. Naamstempels van het 10^e legioen Nrs. 77-82 (Brunsting/Steures 1995, 93) moet dit niet weg?
2. Afbeelding van het dakpanstempel uit Bemmelen (Foto Paul Ewals)

47 Ondanks het vele gestempelde baksteen van de Legio X Gemina zijn daar tot nu toe geen ovens voor de productie gevonden. De bekende ovens dateren allen uit latere tijd, de tweede helft van de tweede eeuw en mogelijk nog later.

Bestuur AWN-afdeling 16 Nijmegen en omstreken

Voorzitter: M.P. Pennings (Marijke),
Nassaustraart 48, 6576 BS Ooij, tel. (024) 6631794
marijkepennings@planet.nl

Vice-voorzitter: M.E.T.U. de Groot (Miriam),
Appelhof 9, 6681 NL Bommel, tel (0481) 466692
miriamdegroot5@gmail.com

Secretaris: L.H.W. ten Hag (Leo),
Lorkenstraat 14, 6523 DR Nijmegen, tel (06) 30363100
lhwtenhag@planet.nl.

Penningmeester: M.J. den Hartog (Mike),
Onyxstraat 10,6534 XX Nijmegen, tel (024) 3504061
mikedenhartog@yahoo.co.uk

Lid: H.W.F.M. Brink (Harry),
Europaplein 8, 6602 GV Wijchen, tel (024) 6775893
h-brink@hotmail.com

Lid: F.B.J. Peters (Frans),
Albert Schweitzerlaan 72, 6525 JV Nijmegen, tel (024) 3555970
fbjpeters@glazenkamp.net

Website: www.awnregionijnmegen.nl (webmaster: Aad Hendriks)

Leden, donateurs en belangstellenden zijn elke woensdagavond (m.u.v. feestdagen en de Vierdaagseweek) vanaf 20.15 uur welkom in onze werkruimte: Bureau Archeologie en Monumenten gemeente Nijmegen, Nieuwe Dukenburgseweg 21 in Nijmegen. Zie onze website voor een routebeschrijving. De werkruimte is op woensdagavond telefonisch bereikbaar: tel. (024) 3293079.

Het is toegestaan artikelen uit dit jaarverslag over te nemen op voorwaarde van juiste bronvermelding.

Het jaarverslag 2015 verschijnt zowel in print als digitaal. De digitale versie is te vinden op onze website www.awnregionijnmegen.nl onder 'Lezen'. De in het jaarverslag vermelde links zijn in de digitale versie aanklikbaar gemaakt om het gebruiksgemak te bevorderen.

Amateur-archeologie in Nijmegen en omgeving

De AWN Vereniging van vrijwilligers in de archeologie, afdeling 16 Nijmegen en omstreken, biedt u vele mogelijkheden tot deelname aan allerlei archeologische activiteiten. Onze afdeling heeft circa 150 leden en donateurs en ontplooit activiteiten in Zuidoost-Gelderland, Noordoost-Brabant en Noord-Limburg.

Waar dat maar mogelijk is werken onze leden mee aan officiële opgravingen met professionele archeologen. Daarnaast organiseren wij een aantal keren per jaar gratis toegankelijke lezingen in wijkcentrum De Ark van Oost te Nijmegen. De schervenavond in september, waarop leden hun vondsten tonen aan (professionele) deskundigen en overige geïnteresseerden, is een jaarlijks terugkerend hoogtepunt. Daarnaast organiseren wij ieder jaar, tegen kostprijs, een excursie naar een archeologische bezienswaardigheid of museum in binnen- of buitenland. Samen met afdeling 17 (Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland) organiseren wij jaarlijks een Basiscursus Archeologie.

Wij hebben een grote werkruimte waar u wekelijks al uw archeologische vondsten, onderzoeken, analyses en vragen kunt neerleggen. Daarbij kunt u gebruik maken van onze bibliotheek met veel naslagwerken en van onze voorbeeldcollectie scherven. Vaak leidt dit tot publicatie in het jaarverslag van de afdeling of in Westerheem, het tijdschrift voor de Nederlandse archeologie.

Lid of donateur worden?

Een gewoon lidmaatschap kost u € 50,- per jaar. Hiervoor ontvangt u het jaarverslag van deze afdeling en zes maal per jaar het tijdschrift Westerheem. U mag meedoen aan opgravingen en u wordt door middel van nieuwsbrieven op de hoogte gehouden van al onze activiteiten. U kunt zich als lid aanmelden via de website van de AWN (www.awn-archeologie.nl). u wordt dan automatisch lid van afdeling 16.

Heeft u geen belangstelling in actieve deelname aan opgravingen of in toezending van Westerheem, maar wel in deelname aan onze overige activiteiten, dan kunt u ook donateur worden van onze afdeling. U wordt donateur door minimaal € 15,- te storten op onze IBAN NL58 INGB 0003110639 (vergeet niet uw adres en e-mailadres op te geven!).

AWN

AFDELING NIJMEGEN EN OMSTREKEN

JAAERVERSLAG 2015